

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Metodika asistovaných kontaktů

(metodický materiál)

„Když pomáháme rodině, uzdravujeme svět.“
(Virginie Satirová)

Vydala: organizace EUROTOPIA.CZ, o. p. s.

Autor: kol. autorů

Rok vydání: 2021

1. vydání

Poděkování patří všem odborným pracovníkům projektu *Inovace metodických postupů práce jako reakce na aktuální problémy sociální práce s ohroženými dětmi a rodinami*, také pracovníkům z neziskových organizací a spolupracujících institucí, kteří svým profesionálním a celostním přístupem přispěli ke vzniku Metodiky asistovaných kontaktů. Ocenění a poděkování také patří rodinám a jejich životním zkušenostem v různých obtížných životních situacích.

Obsah

Účel metodiky asistovaných kontaktů	5
Rodina jako systém	6
Rodina jako systém ledovců	9
Komunikace a komunikační pozice	11
Rodinné mapy a jejich využití při zmapování rodinného systému	19
Vymezení pojmu asistované kontakty.	23
(Ne)Opora v právu?	26
V jakých případech mohou asistované kontakty pomoci	30
Cílová skupina	30
Rozsah, čas, prostor, personální zajištění asistovaných kontaktů	31
Role asistentů, klíčového pracovníka, rodinného terapeuta a dětského psychologa	33
Jak na kontrakt?.	36
Pravidla a principy asistovaných kontaktů	37
Uchopení asistovaných kontaktů v praxi	38
Vypjatá, konfliktní či krizová situace před, při nebo po asistovaném kontaktu	39
Mezidobí mezi asistovanými kontakty.	39
Záznamy z asistovaných kontaktů/sdělení o spolupráci.	40
Specifika asistovaných kontaktů v rozvodových a rozhodových situacích, v náhradní rodinné péči a v případě výkonu trestu odnětí svobody jednoho z rodičů.	41
Přínosy a limity asistovaných kontaktů	46
Příloha: Ukázky rodinných map	48
Seznam použité literatury a jiných zdrojů	54

Účel metodiky asistovaných kontaktů

Účelem metodiky asistovaných kontaktů je zkvalitnění a inovace pracovních postupů při asistovaných kontaktech dětí s rodiči v různých životních situacích, konkrétně v rozvodových situacích, v situacích, kdy jeden z členů rodiny je ve výkonu trestu odnětí svobody, umístění dítěte do náhradní rodinné péči, a to prostřednictvím praktického návodu pro realizaci asistovaných setkání a stanovení podmínek a průběhu tak, aby se zejména děti a jejich rodiny cítili bezpečně.

Pro komplexní uchopení problematiky a hlubší porozumění práci s ohroženými dětmi a jejich rodinami je metodika uvedena věcným teoretickým vstupem vycházející z děl známých autorů zkoumajících oblast rodiny, kteří jsou volně citováni a uvedeni v seznamu použité literatury.

Metodika podporuje zvýšení profesních kompetencí pracovníků směrem ke kvalitnější práci s rodinou díky ozřejmění a uchopení dílčích poznatků a technik z terapeutického směru Modelu růstu dle Virginie Satirové, zejména metafory Ledovce, komunikace a komunikačních pozic a také užití rodinných map, včetně jejich inovativního využití při úvodní orientaci v rodinném systému, následném kontraktování a reflexi asistovaných kontaktů v různém životním kontextu rodiny.

Následující část metodiky je pak věnována jednotlivým oblastem asistovaných kontaktů, které jsou prakticky rozpracované a vzájemně propojené v ucelený soubor poznatků, který vybaví pracovníky nezbytnými znalostmi a dovednostmi při hledání možností jak obnovit, ozdravit a zachovat bezpečný vztah mezi rodiči a dětmi, čímž významně přispějí k zajištění zdraví současných rodin.

Pozn.: Virginie Satirová (1916 – 1988) je zakladatelkou a hlavní představitelkou Modelu růstu. Tato americká sociální pracovníce a pedagožka představila funkční model komunikace a jeho využití v oblasti sociální práce, psychoterapie a sociální pedagogiky. Model růstu klade důraz na zážitkový a existenciální aspekt. Cílem je vést lidi k celistvosti, kongruenci (přímé komunikaci), k odpovědnosti a schopnosti žít smysluplný a bohatý život.

Rodina jako systém

Člověk přichází na svět jako bytost společenská, nedokáže žít izolovaně, během celého života se začleňuje do nejrůznějších lidských společenství. První a základní sociální skupinou každého člověka by měla být dobře fungující rodina. Na ní do jisté míry závisí budoucnost každého z nás. Prostřednictvím rodiny a vztahů v ní se člověk učí zvládat své pocity, učí se respektovat ostatní lidi, chápe své vlastní hranice. Rodina mu dává pocit bezpečí a ochrany a umožňuje mu všestranný a harmonický rozvoj celé jeho osobnosti. Rodina je pro člověka důležitá pro jeho další život v dospělosti. Díky vzájemným interakcím mezi jednotlivými členy jedinec získává vzorce chování například k druhému pohlaví, později k vlastním dětem a zpětně také ve vztahu k starším generacím. Funkční rodina by měla splňovat řadu odborně definovaných funkcí jako je funkce biologická, sociální, ekonomická, reprodukční a výchovná, avšak vše musí působit jako přirozený a nenásilný celek, v němž všichni členové plní své předem dané role spontánně a bez složitého učení.

Části rodinného systému nejsou lidé sami o sobě, ale lidé ve vzájemných interakcích a vztazích. **Znát vlastnosti každého jedince, není stejné jako porozumět celé rodině jako celku.** V jedné rodině můžeme pozorovat velkou řadu systémů.

V rodině můžeme pozorovat **subsystém manželský**, či **partnerský**, **subsystém rodič a dítě** a **subsystém sourozenecký**.

Subsystém **manželský** je považován za základní a hraje důležitou roli ve všech fázích životního cyklu rodiny. Schopnost manželů založit fungující vztah značně ovlivňuje celkový chod rodiny. Způsob, jakým manželé činí společná rozhodnutí, jak zvládají problémy, zajišťují budoucnost rodiny, je určitým modelem interakce, který ovlivňuje i vývoj dětí.

Subsystém **rodič a dítě** vzniká okamžikem otěhotnění. Porod a příchod dítěte na svět je pro rodiče obrovskou zkušeností. Manželé se musí naučit přijmout roli rodiče a rozvíjet jí se zvyšujícím se věkem dítěte. Dítě získává od rodiče pocit jistoty, rodič pro dítě zejména v raném dětství představuje jediný zdroj informací o okolním světě.

Subsystém sourozenecký poskytuje dítěti interpersonální zkušenosti a dovednosti rozvíjené v sourozeneckém vztahu. Ty pak dítě uplatňuje i později s jinými dětmi v různých sociálních situacích. Učí se jak si navzájem porozumět, domluvit a spolupracovat.

Subsystémy se vzájemně ovlivňují. Nastane-li porucha v jednom subsystému, projeví se ve funkci celku. Onemocní-li dítě vážnou chorobou, nebo stane-li se otec závislý na alkoholu, bude to mít určitý vliv na fungování celé rodiny. Subsystémy v rodině bychom měli vidět v neustálém pohybu, ve vývoji. Ku příkladu žena může být v jednom subsystému manželkou, v dalším matkou, v dalším dcerou, vnučkou a v jiném sestrou. V jednom subsystému se žena může cítit jistá, kompetentní, v jiném hledá podporu a ochranu. Všechny subsystémy jsou vzájemně propojené interakcemi a všechny hrají svou úlohu v rodinném systému.

V rodině se mohou vytvářet také **koalice**, které chápeme jako spojení mezi členy rodiny. Bývají funkční i dysfunkční. Funkční koalici si můžeme představit jako partnerský vztah, který je silný, harmonický, jejich vztah k dětem je vyrovnaný, nepreferují, či neodstrkují některé z dětí.

Jako **méně funkční** bývají uváděny následující koalice:

- 1) Schizmatická – slabá, či žádná manželská koalice, ale silné spojení mezi otcem a dcerou, nebo mezi matkou a synem.
- 2) Asymetrická – jeden člen rodiny je izolován od ostatních.
- 3) Generační – spojení manželů a na druhé straně spojení dětí.
- 4) Pseudodemokratická – všechny vztahy mají zdánlivě stejný význam, nejsou dobře diferencované manželské a rodičovské role.
- 5) Totální – těsné vztahy mezi členy rodiny, kdy jednání a pocity jednoho ovlivňují okamžitě ostatní. Osobní hranice jsou nejasné a nezřetelné.

Zásadní charakteristikou rodinných systémů je **míra jejich otevřenosti**. Známe dva druhy systémů: **otevřený a uzavřený**. Liší se od sebe povahou svých reakcí na změnu, a to jak vnitřní, tak vnější.

V **uzavřeném systému** jsou části spolu přísně propojeny či naopak zcela uvolněny. Neexistuje zde proud informací, ať už mezi členy systému nebo zvenčí dovnitř.

a naopak. Neexistují žádné hranice. Sebehodnocení jedinců je podřízeno síle a výkonu, jejich jednání je vystaveno rozmarům hlavy rodiny. Pravidla jsou nelidská, nejasná, neměnitelná. Rodiny nejsou schopny adekvátně reagovat na změny, jsou nežádoucí a neumožňují rozvoj. Je zde snižená schopnost snášet stres. Rodina nemá vytvořený kontakt s okolím, je izolovaná a tím pádem i zranitelnější.

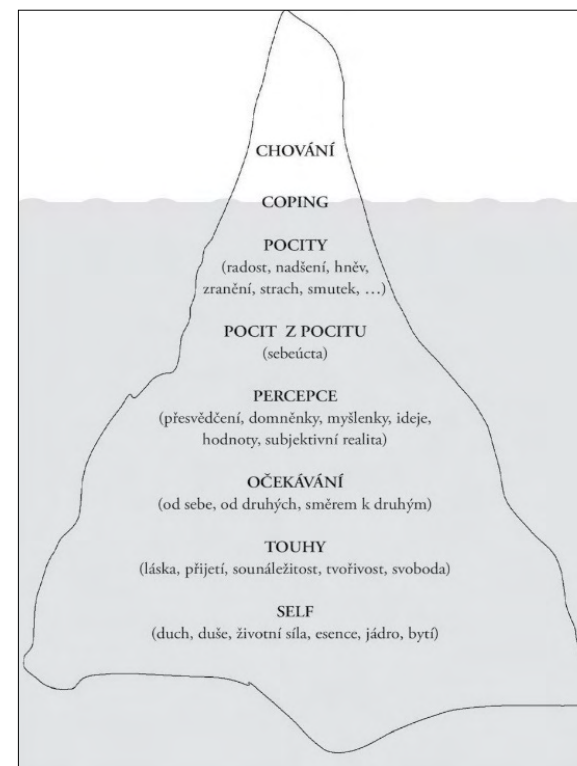
V **otevřeném systému** jsou části propojeny, jsou vzájemně vnímavé a citlivé, komunikují mezi sebou i s okolím. Pravidla jsou v systému lidská, zjevná, jasná, odpovídající současnosti. Sebehodnocení je primární, síla a výkon druhotné. Jednání jedinců se nikomu nepodřizuje, odpovídá jejich vlastnímu přesvědčení. Změna je vítána, považuje se za normální a žádoucí. Otevřené systémy jsou adaptabilnější, přijímají nové zkušenosti, mění vzorce, které se neosvědčili. Protože je rozvinuta komunikační schopnost s okolím, mívá tato rodina i dobrou podpůrnou síť.

Rodina je přirozeným místem pro výchovu a růst. Aby mohla splnit svůj cíl a byla životodárná, pak ji musíme neustále sledovat, měnit a znovu přetvářet. To je možné jen v otevřeném systému.

Hranice jsou to neviditelné linie mezi jednotlivými subsystemy rodinného systému, např. hranice vymezující jedince, hranice manželské koalice, hranice kolem výchovy dětí. Funkční rodina by měla mít jasně stanovené hranice, které jednotliví členové respektují. Při výchově dětí je stanovení hranic naprosto nezbytné. **Pro děti znamenají jasné a pevné hranice pocit bezpečí a jistoty.** Vnější hranice rodinného systému chrání integritu rodiny, vnitřní hranice rozlišují jednotlivé subsystemy. V ideálním případě, by hranice mezi subsystemy měly být pevné, ale v případě potřeby změnitelné.

V rámci svého vývojového cyklu **rodina během společného života prochází zátěžovými obdobími a krizemi**, které jsou zkouškou její stability a při nichž dochází k novému uspořádání vztahů. Prochází fází **expanze**, kdy se mladá rodina rozrůstá, děti rostou a postupně odrůstají. Poté přichází doba **disperze**, kdy jedno dítě po druhém začíná z domova odcházet. V závěrečné fázi **nezávislosti** opět rodiče žijí po odchodu všech dětí sami. Toto členění platí s drobnými odchylkami pro každou rodinu. **Podrobněji** lze tyto fáze rozdělit na menší oddíly. První je **fáze manželského páru**, následuje **narození dětí, rodina s předškolními dětmi, rodina se školáky, odchod dětí z domu**, tzv. prázdné hnízdo, **odchod do důchodu** a v poslední fázi **stárnoucí rodiče a úmrtí jednoho z partnerů**.

Rodina jako systém ledovců

Ledovec je možno vnímat jako vnitřní systém komunikace osobnosti. Koncept osobnosti lze dle Satirové znázornit pomocí schématu zvaného „Ledovec“. Schéma představuje uspořádání psychického fungování člověka. Vychází z předpokladu, že lidská zkušenost je svou povahou vnitřní a subjektivní. Schéma je rozděleno na osm částí, které jsou vzájemně funkčně propojeny, kdy změna v jedné oblasti vyvolává změny v oblastech ostatních.

První a nejvíce viditelnou částí osobnosti je **chování**, tedy vnější projevy člověka (slova, tón hlasu, mimika, gesta, činy, řeč těla). Zahrnuje celou verbální i nonverbální komunikaci jedince s okolím, která odráží jeho vnitřní procesy. Další část ledovce je tzv. **„coping“ neboli způsob zvládnání**, který představuje strategie, jimiž člověk zvládá různé situace. Tato část ledovce v sobě zahrnuje jednotlivé copingové (komunikační) pozice, tzv. strategie přežití (stresové/obraně komunikační pozice) a kongruenci (přímou, otevřenou komunikaci). Součástí vnitřní zkušenosti jedince jsou také pocity. **Pocity**, ačkoliv reagují na aktuální situaci, ve které se člověk nachází, mohou být zakořeněny v minulých zkušenostech člověka,

především ve zkušenostech z dětství. Jsou to např. tyto pocity: radost, smutek, zlost, lítost, nadšení strach, úzkost aj. Další částí ledovce, která také reprezentuje emoční fungování osobnosti, jsou tzv. „**pocity z pocitů**“. Jde obecně o pocity, které má jedinec ve vztahu sám k sobě v určité situaci (např. jedinec cítí strach a zároveň cítí pocit reaktivní, který se mu automaticky vybaví ve chvíli, kdy pociťuje strach, a to stud „nejsem dost odvážný“ nebo pocit viny „zklamal jsem“, pocit bezmoci „nedovedu si poradit s problémy“). Pocit z pocitu reprezentuje vnitřní hodnocení sebe sama v situaci, kdy je pociťován strach. Pocity z pocitů souvisejí s pravidly o prožívání emocí, které jsme si během života utvořili.

Další úrovni zkušenosti v rámci ledovce jsou **percepce** nebo také pravidla. V. Satirová jim říká také přesvědčení, víra, postoje, hodnoty. Obvykle si své percepce tvoříme na základě velmi omezeného poznání, kdy neúplné informace vedou ke zjednodušené představě o tom, co se ve skutečnosti stalo. To vede k interpretacím a závěrům, které se na této neúplné informaci zakládají. Naše vnímání nás samotných, druhých lidí a událostí má pak velký dopad na ostatní části ledovce.

Další úrovni vnitřní zkušenosti jsou **očekávání**. Rozlišujeme tři typy očekávání: jsou to očekávání, která má člověk sám od sebe (př. vždy musím odvést bezchybný výkon), očekávání, která má od druhých lidí (např. sám/a od sebe poznáš, co si přeji a splníš mi to) a očekávání, o kterých se domníváme, že je od nás mají druzí lidé (např. moji rodiče očekávají, že budu ve studiu úspěšný/á, a tím je udělám šťastné). Naše očekávání ovlivňují naše vnitřní prožívání a komunikaci s druhými lidmi.

Další částí ledovce jsou **touhy**, které reprezentují univerzální, všem lidem společné základní psychické potřeby, které má každý jedinec stejné bez ohledu na věk, rasu, pohlaví či kulturu. Tyto touhy jsou vždy pozitivně orientované bez ohledu na to, jakým způsobem je bude jejich nositel naplňovat. Model růstu předpokládá, že pod chováním, které je např. agresivní se vždy skrývá pozitivně orientovaná touha. Základní lidské touhy jsou: touha být milován a lásku dávat, být přijímán takový, jaký jsem, touha po sounáležitosti, touha být respektován, touha po bezpečí, touha po svobodě, touha po blízkosti a touha přispívat. Poslední částí ledovce je **Self – Já**. Pro označení této ryze individuální části ledovce, která vystihuje originalitu každého jedince, se používají i další označení, jako např.: „Já jsem“, „Jádro“, „Bytí“, „Životní energie“, „Životní síla“, „Sebeúcta“. Tato část ledovce je popisová-

na jako zcela originální část každého člověka. Je také považována za zdroj naší sebeúcty (pozitivního sebepojetí) a vnitřních zdrojů (empatie, humor, rozumovost). Struktura ledovce je univerzální, projevuje se však u každého jedince jedinečně a neopakovatelně.

Komunikace a komunikační pozice

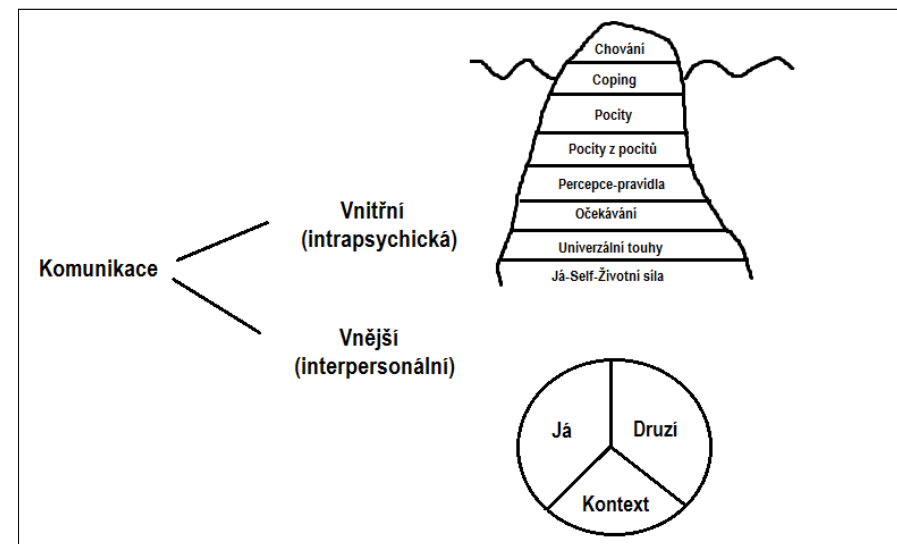
Ve **funkčních rodinách** každý mluví sám za sebe. Promluvy jsou jasné, přímé a adresné. Komunikace je živá, aktivní. Převažují plynulé a vzájemné dialogy. Rodina je otevřená pro nové myšlenky a nová řešení problémů. Členové rodinného systému uplatňují v komunikaci hodně humoru. Ve funkčních rodinách se očekává dobré za dobré. Členové rodiny jsou ohleduplní a respektují se. Rodiny jsou charakteristické pevným spojenectvím mezi rodiči, kterou žádný vnější vliv nedokáže trvale ohrozit. V rodině je jasná struktura odpovědnosti. Jedinečnost jednotlivců je ceněna kladně. V rodině existuje rovnováha mezi potřebou soukromí a potřebou sdílení. Atmosféra je příznivá a pozitivní. Členové dávají najevo potěšení ze vzájemného kontaktu. Funkční rodina zvládá domácí provoz hladce, bez velkého dohadování. Závažnější záležitosti rozhodují rodiče, a to tak, že se oba drží dohodnutého řešení, i když jejich výchozí názory mohou být odlišné. V některých sférách je dětem dovoleno, aby s rodiči diskutovaly, a při konečném rozhodnutí je na přání dětí brán ohled. Nejpodstatnější je ve funkčních rodinách vědomí nutnosti spolupracovat, vnímání potřeb členů rodiny a vyhýbání se negativnímu nálepkování. Když se někdo projevuje z hlediska rodiny nepříznivě, je to vysvětleno a omlučeno tak, aby nebylo poškozeno sebehodnocení osoby, o kterou jde.

V **komunikaci dysfunkčních rodin** se objevují protimluvy, nedorozumění, zmatky, neurčitosti, rodina se drží zaběhaných způsobů komunikace, neodvažuje se hledat nové způsoby. Pojetí skutečnosti, které neodpovídají rodinnému pojetí světa, jsou popřeny. Status quo je udržován pověrami, jež se týkají jak členů rodiny, tak cizích lidí a je v nich mnoho záporných přívlastků. Promluvy působí jako monology. Komunikační iniciativa členů rodiny je nízká, v rodině se však může vyskytovat někdo, kdo se pokládá za jejího mluvčího a strážce rodinných

pravidel. Ten pak ovládá pole, ostatní mlčí, nepřesvědčivě přitakají, někdy se někdo agresivně postaví proti rodinné autoritě. Ve vnitřních vztazích panuje atmosféra nedůvěry a očekávání nepříjemností. Na chování, které je hodnoceno jako nepřátelské, se v těchto rodinách reaguje razantní nepřátelskou odvetou nebo bezpodmínečnou (často předstíranou) kapitulací. Potřeby a přání členů rodiny jsou často brány jako nepřijatelné, neoprávněné a jsou odmítány. Běžným rysem jsou mocenské boje, jež často vedou k roztržení rodiny na dva tábory. V takovém ovzduší se nikomu netoleruje váhavost nebo nerozhodnost, obě strany vyžadují loajalitu. Vytváření koalic se považuje za zhoubné, když překračuje generační hranici (např. rodič se spojí s dítětem proti druhému rodiči). Role jsou v těchto rodinách nejasné, neurčitě je i rozdělení odpovědnosti mezi členy rodiny. Odpovědnosti se pokud možno každý vyhýbá nebo ji chce někdo strhnout na sebe, přitom ji však neunes. Přes proklamovanou blízkost a vzájemnost se v těchto rodinách nacházejí znaky distancovanosti, neangažovanosti. V dysfunkčních rodinách je nápadně mnoho negativních emočních projevů, od ironizování až k otevřenému a přímému napadání. Bývá pozorována až nepochopitelná hluchota ke stavu krajní psychické nouze některého člena. V méně extrémní podobě – nezáměrně je demonstrován v podobě cynického zlehčování signálů nepohody nebo nespokojenosti. Vyskytují se i neskrývané projevy beznaděje a zoufalství. Dysfunkční rodiny zvládají běžnou provozní rutinu domácnosti s obtížemi. Někteří členové rodiny z domácího provozu buď úplně vypadávají, nebo dělají něco jiného, než je právě potřeba (z hlediska ostatních). V dysfunkčních rodinách nejsou jasné kompetence. Vyhlašují se požadavky, kterými se nikdo neřídí.

Komunikace je pro lidské zdraví stejně důležitá jako dýchání pro náš fyzický život. Efektivní komunikaci se můžeme učit. **Nenarodili jsme se s návodem jak komunikovat. Naučili jsme se to přebíráním modelů a komunikačních vzorců.** Tyto modely nám nikdo nepředával úmyslně a většinou si ani neuvědomoval, že by nám cokoli předával.

Když se řekne komunikace, většinou z nás se vybaví komunikace dvou a více lidí. Model růstu hovoří o komunikaci **vnitřní – intrapsychické** a komunikaci **vnější – interpersonální.**

Oba druhy komunikace jsou propojené, kdy jedna ovlivňuje druhou. Model růstu věří, že **vnitřní změna je vždy možná a ovlivňuje pak změnu vnější.** Model růstu uznává vliv společnosti, ale roli jedince vnímá jako dominantní.

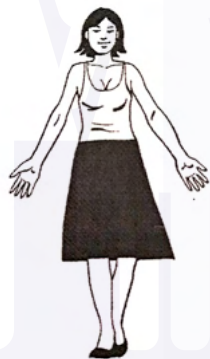
Sebeúcta

Pokud je člověk sám se sebou spokojen a má se rád, lze předpokládat, že bude schopen zvládat svůj život z pozice poctivosti, důstojnosti, vnitřní jistoty, lásky a reality. Tento stav lze označit za **stav vysoké sebeúcty.** Lidé nacházející se v tomto stavu jsou schopni navazovat stabilní vztahy a udržet je. Vědomí vlastní hodnoty je cestou k psychickému a sociálnímu zdraví. Zjednodušeně řečeno lidé, kteří si cení sami sebe, jsou schopni milovat a respektovat druhé takové, jací jsou, cenit si jich a komunikovat s nimi přiměřeně okolnostem.

Člověk, který si necení sám sebe, často očekává to, že mu vědomí vlastní hodnoty dají druhí lidé, může se domnívat, že toto ocenění mu jeho okolí musí dát a to může vést k manipulacím v komunikaci. Pokud lidé nemají rádi sami sebe, stává se, že se trestají a znehodnocují, zvládají život z pozice nemohoucnosti a strachu. Tím se dostávají do stavu, kdy se cítí být podvedeni, což ovlivňuje jejich chování,

často obviňují sebe i jiné. Lidé v tomto stavu mohou prožívat pocit zbytečnosti, obavu ze zavržení a zkrlesle vnímají sami sebe, druhé a události. Tento stav lze nazývat **stavem nízké sebeúcty** či stavem odpojení od sebeúcty.

Dle přítomnosti vědomí vlastní hodnoty dělíme dále komunikační pozice na tzv. pozici zdravého bytí neboli kongruenci a inkongruentní komunikační pozice, které jsou nazývány „sebezáchovnými pozicemi“ či „pozicemi přežití“.

Kongruence je typická vděčností za vlastní jedinečnost, volným prouděním osobní a mezosobní energie, nárokem na vlastní osobitost, ochotou důvěřovat sobě i druhým, užíváním svých vnitřních a vnějších zdrojů, ochotou riskovat a být zranitelný, otevřeností k intimitě, svobodou být sám sebou a schopností přijmout druhé, láskou k sobě a druhým, pružností a otevřeností ke změně.

Kongruenci je možno chápat také jako přímou komunikaci, když počítám se sebou, počítám s tebou, počítám s tím, co je mezi námi, své nejhlubší přání

respektuji a vážím si ho bez toho, abych se za něj omlouval/a, stojím si za svými právy a respektuji práva jiných, počítám se všemi svými pocity a mám svobodu je dostatečně vyjadřovat, respektuji sebe a ostatní, upřímně vyjadřuji své myšlenky a pocity.

Koncept tzv. **inkongruentních komunikačních pozic** dle V. Satirové, se skládal ze čtyř sebezáchovných pozic: „usmiřující pozice“, „obviňující pozice“, „rušící pozice“ a „pozice rozumující“. Tento koncept byl později rozšířen o „pozici pasivně agresivní“ a došlo k rozdělení rušící komunikační pozice na pozice „rušení dovnitř“ a „rušení ven“.

Sebezáchovné komunikační pozice mají za cíl pomoci člověku ve zvládnání situací, které sám pro sebe vyhodnocuje jako stresové, jsou tedy způsobem vyrovnání se se zátěží. Tyto způsoby zvládnání se lidé učí převážně v kontextu prostředí, ve kterém vyrůstají. Motivem používání těchto způsobů zvládnání je snaha zajistit si naplnění univerzálních lidských tužeb, zejména touhy být milován, přijímán a respektován. Pokud tyto komunikační strategie vedou opakovaně alespoň k částečnému naplnění tužeb, pak si je přirozeně člověk osvojí a při zvládnání dalších stresových situacích se mu automaticky vybaví a nevědomě je používá dál.

Lidé své komunikační strategie vzájemně kombinují, střídají a dávají jim vlastní osobitou podobu, proto koncept sebezáchovných strategií nepojmenovává to, jak přesně vypadá např. usmiřující komunikační strategie u konkrétních lidí, ale pojmenovává shodné znaky ve vnitřní a vnější komunikaci lidí, kteří k této komunikační strategii inklinují.

Stejně tak jako **lidé mohou** měnit a střídat jednotlivé stresové komunikační strategie, tak mohou **svou komunikaci v obou jejích polohách** (sám k sobě, ke svému okolí) **obohacovat o prvky kongruence** (přímé komunikace), a tím její podobu proměňovat. **To lze označit za formu osobního růstu**, který probíhá postupně, proto i v komunikaci či způsobu zvládnání, který nemůžeme označit za zcela kongruentní, můžeme prvky kongruence najít a pomocí nich sledovat míru kongruence, popř. její nárůst.

Usmiřující komunikační pozice reaguje na pocit ohrožení snahou „zálbit se“, dostat od druhých uznání, přijetí, ocenění. Člověk se snaží chovat se vždy a ke všem mile bez ohledu na to, co prožívá. Má snahu co nejdříve „vše napravit“, uhladit rozpor a předejít konfliktům tím, že bere odpovědnost za běh událostí pouze na sebe, hodně se omlouvá, se vším souhlasí a snaží se druhým lidem vždy vyhovět i na úkor sebe sama. Často odpovídá ANO i na požadavky, které jsou v přímém rozporu s jeho přáním. Člověk si není vědom svojí vlastní hodnoty,

ve snaze naplnit touhy druhých potlačuje touhy směřované k sobě – milovat sám sebe, respektovat sám sebe, přijímat se takový, jaký je. Vnitřní přesvědčení na úrovni vnímání, může být takové, že není dostatečně schopný o sobě rozhodovat, dělat věci správným způsobem. Odpovědnost sám za sebe a schopnost rozhodovat o sobě předává druhým lidem. Neuvědomuje si, že tímto očekáváním dává druhým lidem nad sebou velkou moc, často bývá druhými manipulovaný a zneužívaný. Tito lidé jsou velmi dobře napojeni na potřeby, pocity a očekávání svých komunikačních partnerů, také kontext situace, ve které se nacházejí, a svoji roli v něm, ale jsou odpojení od svých potřeb, tužeb a přání, popírají je. **Pozitivní zdroje** této komunikační pozice mohou být schopnost **empatie, schopnost připustit vlastní chybu a omluvit se za ni**.

Obviňující komunikační pozice je charakteristická očekáváním od druhých, které není naplňováno. Ulpívání na očekáváním, která nejsou naplňována, má často za následek, že člověk cítí smutek, osamělost a vzápětí zlost. Aby se chránil, odpojí se od svého zranění a snaží se vše kompenzovat posílením pocitu své důležitosti. Toho docílí „náhradním způsobem“ – obviňuje druhé. V komunikaci s druhými lidmi používá zastrašování, zesměšňování, ponižuje druhé, stará se o sebe na úkor jiných, bere v úvahu pouze svoje potřeby, ne potřeby druhých lidí.

Na kontext situace nahlíží jen ze svého pohledu. Má potřebu neustálé kontroly druhých a stálou tendenci k nesouhlasu. Člověk v této pozici může působit na okolí velmi mocně a silně, tím však maskuje své zranění a nízkou sebeúctu ve vnitřním systému. **Pozitivní zdroje** této pozice jsou: **schopnost vyjadřovat své potřeby a přání**, schopnost **respektovat své osobní hranice**, schopnost **rozhodnout se**.

Pasivně agresivní komunikační pozice je na mezí usmiřování a obviňování. Na úrovni chování, které mohou ostatní vidět, je spojena s přizpůsobivým, nekonfliktním chováním, nositel této strategie se snaží nevybočovat a neprojevat nesouhlas, který by mohl vést k otevřenému konfliktu. První vnější dojem je stejný jako u usmiřující pozice. Jsou vidět usmiřující postoje, které berou ohledy především na druhé a jejich potřeby a vypadá to, jakoby jejich vlastní potřeby nebyly příliš důležité. Avšak člověk v pasivně agresivní pozici vnitřně

nesouhlasí, je ohrožen a pociťuje bezmoc. Může potichu urážet druhé, vyčítat jim a kritizovat je. Na úrovni pocitů pociťuje velkou zlost ke svému okolí, ale zároveň má zlost na sebe za svoji bezmoc. Tu může kompenzovat tím, že nesouhlas projevuje po straně, nepřímě. Na úrovni percepce vnímá člověk s pasivně agresivní strategií svět jako nebezpečné, nespravedlivé místo, sám sebe může vnímat jako bezmocného a nespravedlivě trpícího v důsledku chování

druhých lidí. Na úrovni očekávání očekává, že svět a druzí lidé budou spravedliví a na druhé straně tomu vůbec nevěří. Od sebe očekává, že něco udělá, aby prolomil toto „vězení“ a na druhé straně nevěří tomu, že je toho schopen a že by mělo nějaký smysl něco měnit. **Pozitivními zdroji** pozice jsou **schopnost rozvahy a sebeovládání**.

Rozumující komunikační pozice je typická tím, že člověk zvládá všechny události převážně pomocí svého intelektu či pravidel, která si zvnitřnil, zcela opomíjí prožitek a není ve spojení se svými pocity. Chování působí jako nezúčastněnost, nadhled, korektnost a kontrola situace, ale vnitřní prožitek je spojený s pocity zranitelnosti. Tato zranitelnost může pramenit z hodnocení svého vnitřního prožívání jako nepatřičného, nevhodného k prezentaci. Pocity pro člověka v této pozici jsou natolik ohrožující, že aby se vyhnul zranění či odmítnutí, snaží se je zcela ignorovat. Člověk v této komunikační pozici může působit chladně,

odtažitě, může dokonce působit na druhé jako dokonalý stroj, který nedělá chyby. Rozumující člověk je ve vnitřním komunikačním systému odpojen nejen od svých pocitů, ale i od svých tužeb. V rozporu s vnější „stabilitou“ je velmi nejistý, zranitelný. Vnitřní nejistotu a pochybnost zvládá pomocí pravidel o správném fungování světa, o vhodném zvládnutí situací, o vhodném nastavení mezilidských vztahů či projevování emocí atd. Tato pravidla a případný seznam vhodných postupů upřednostňuje nad svými pocity a pocity druhých lidí, tato pravidla „dává před sebe“ a používá je, aby se vyhnul sebeodhalení. Pokud se člověk snaží někomu pomoci, může to vypadat jako udílení rad o tom, co je vhodné, správné či adekvátní, bez emočního zaangażování. **Pozitivním zdrojem** může být **schopnost dobrého využívání znalostí** a jejich předávání, **schopnost respektu k pravidlům** v situacích, kdy je potřeba odpoutat se od emočního vypětí a jednat racionálně, např. ve chvílích, jako jsou dopravní nehody, živelné katastrofy atd., kdy je potřeba dodržet předepsaný postup a emoční prožívání odložit na později.

Rušící komunikační pozice je charakteristická tím, že jedinci se vyrovnávají se stresem tak, že předstírají, že neexistuje, neberou zároveň v úvahu ani svoje vlastní prožívání, ani pocity druhých, jsou odpojeni od kontextu situace, svého já i od druhých lidí. Všechno, co rušící člověk dělá nebo říká, vůbec nesouvisí s tím, co dělá či říká někdo jiný. Lidé používající rušící komunikační strategii nejsou schopni udržet pozornost u jednoho tématu, jejich tělo je neustále v pohybu. Jejich chování působí jako situaci nepřiměřené, nepatřičné či zmatené. Tito lidé často kompenzují celkovou nestabilitu tím, že jsou hyperaktivní, impulzivně přerušují druhé lidi, skáčou jim do řeči. U některých lidí s touto strategií chybí vnější projev hyperkinetického chování, navenek působí klidně, nikoho nepřerušují, jsou ponořeni do sebe. Nicméně používají stejnou strategii, jak čelit stresové situaci, a to odpojením se od kontextu, od sebe a od druhých. Někdy mluvíme o „denním snění“ nebo o „rušení dovnitř“. Uvnitř často prožívají odcizení a nezáměr okolí, velkou nestabilitu a chaos. Okolí často přijímá jedince používající rušící komunikační strategii ven pozitivně, protože svým chováním přinášejí odlehčení, humor, dobrovolně se ujímají pozice klauzurního, šaška. Svým chováním přinášejí vítané odlehčení, zábavu. U rušící komunikační strategie dovnitř se může okolí člověka, který ji používá, domnívat, že je mu všechno jedno a že probírané téma, stejně jako komunikační partneři, pro něj nejsou důležité. Často se také setkáváme s tím, že se okolí lidí, kteří právě ruší dovnitř, domnívá, že toto mlčení, odpojení, únik či ignorace jsou projevem agrese vůči nim samotným a vypovídá o kvalitě vztahu, který spolu mají. Ale stejně jako u ostatních sebezáchovných strategií platí i u rušení ven a dovnitř to, že se jedná o automaticky naskakující strategie zvládnání (pozice přežití), které vypovídají především o jejich nositeli a ne o lidech či vztahu k lidem, kteří jsou jejich komunikačními partnery. **Pozitivními zdroji** této pozice mohou být **spontaneita, tvořivost, kreativita a humor**. Dále **schopnost vnitřně se odpojit a ochránit** se v situacích, kdy si tuto strategii pro sebe zvolíme.

Rodinné mapy a jejich využití při zmapování rodinného systému

Rodinná mapa jako nástroj pro práci s klientem je velmi tvořivý, strukturovaný, a především bezpečný nástroj pro klienta i pro pracovníka. V sociální práci je velmi užitečným nástrojem nejen při prvním kontaktu s klientem, kdy práce sociálního pracovníka spočívá především v mapování a zjišťování potřeb, při sestavování individuálního plánu, k identifikaci překážek a plánování péče, ale také při závěrečném hodnocení dosažených cílů. Jde o prostor, kde klient zprostředkovaně vynořuje a zažívá změny nebo okamžiky porozumění.

Nejdůležitější pro práci s rodinnou mapou je osobnost sociálního pracovníka, jeho schopnost sledovat všechny procesy, které se během setkání s klientem dějí. Model růstu vnímá člověka jako jedince, který vyrůstá a žije, nebo vyrůstal a žil, se svými rodiči, od kterých se učil pravidla o přístupu k životu. V rodině jsou často nejasné hranice mezi jednotlivými členy, i jejich postavení v rodině. Také pravidla, jak vlastně rodinná síť funguje, mohou být velmi nejasná. Minulá zkušenost znamená současnost a způsob, jakým se jedinec naučili přežít ve své rodině, mu jako dospělému v jiných systémech už tak dobře nemusí sloužit. Umění sociálního pracovníka spočívá především v pohledu na jedince bez předsudků, zažitých stigmat či společenských přesvědčení. Sociální pracovník, musí najít způsob, jak se v klientovi dotknout jeho životní síly, ke které v tíživé situaci nemá přístup.

Efektivní práce s rodinnou mapou zahrnuje zkoumání mnogogeneračních disfunkčních poznatků a vzorců, snaží se je nahlížet z jiné perspektivy. Další dovedností je schopnost vnímat kontexty, ve kterých se klient nachází. Všichni lidé žijí dva souběžné životy: svůj život se sebou samým a svůj život s důležitými lidmi. Sociální pracovník si musí být vědom toho, že člověk, klient, sedící proti němu, je víc, než příběh, který vypráví. K tomu, aby se jedinec pohnul se svým životním stylem ze stavu přežívání k zdravějšímu bytí, je potřeba vynořit a použít vnitřní zdroje. Rodinná mapa může napomoci tomu, aby pracovník a jeho klient nezůstávali pouze u příběhu.

Model růstu hovoří vždy o triádách, tři tvoří rodinu a komunikaci v ní. Rodinu tvoří rodiče, prarodiče a děti. Každá generace reprezentuje odlišný kontext v různém čase a místě. Okolnosti, kontext a doba, za nichž se rodina formovala, tvoří terén,

ve kterém se sociální pracovník musí umět orientovat a přitom musí mít na paměti následující body:

1. Každá rodina má jedinečnou a neopakovatelnou historii se svými vlastními významy a interpretacemi, které vytvářejí jednotliví členové rodiny.
2. Každá rodina funguje na základě soustavy vyjádřených a nevyjádřených pravidel. Pohled na tři generace rodiny nám rychle odhalí, jakým způsobem se tato pravidla podepisují na vývoji rodiny.
3. Rodinná chronologie je historický sled událostí, které ovlivnily život rodiny. Sociální pracovník musí pochopit, jakým způsobem rodina zachází s událostmi, jakými jsou například smrt dítěte, úmrtí rodičů, deprese nebo jiná závažná nemoc člena rodiny, věznění, a podobně.

Rodinná mapa v první fázi slouží k sestavení anamnézy. Rodinná mapa se kreslí společně s klientem. Po celou dobu pracovník získává cenné informace o jednotlivých členech rodiny klienta a událostech takovým způsobem, že doposud ohrožující informace o dění v rodině se stávají důležitými momenty pro pochopení procesů odehrávajících se v dané rodině. Každá osoba představuje svébytnou osobnost, kterou můžeme pojmenovat, popsat její fyzické rysy, zájmy, záliby, talenty, zvyky.

Rodinné mapy zprostředkovávají odborníkovi a jeho klientovi bezpečný prostor, ve kterém je možno navázat a prohlubovat důvěru. Je srozumitelná a odhaluje komunikační uzly a překážky mezi jednotlivci, to znamená, že vynořuje nebo odhaluje vzorce chování v intrapersonálních vztazích. Zároveň odhaluje osobní hranice a pravidla, hodnoty a přesvědčení, tabu a rituály, čímž umožňuje změny také na rovině vnitřního prožívání.

Cílem je získat náhled a poskytnout novou perspektivu rodině či jedinci. Sociální pracovník musí sledovat, jakým způsobem se rodina vztahuje ke své historii. Požaduje se od něj, aby věnoval pozornost copingu jednotlivých rodinných příslušníků, tj. způsobu zvládnání těžkých životních situací, komunikační pozici ve stresu. Úkolem pracovníka je nalézt novou naději. Cílem práce pracovníka je změna pro celou rodinu, nejen identifikovaného klienta.

Mapa obsahuje dvě základní roviny: aktuální přítomnost a vnímanou minulost. V praxi se osvědčilo vytvořit nejprve mapu aktuální přítomnosti a na ni navázat s prací na vnímané minulosti.

V rámci **aktuální přítomnosti zaznamenáváme:**

1. Jména otce a matky.
2. Data a místa narození.
3. Aktuální věk, popřípadě data úmrtí.
4. Datum sňatku, popřípadě rozvodu, ovdovění.
5. Vyznání.
6. Zaměstnání.
7. Vzdělání.
8. Etnická příslušnost.
9. Zájmy a koníčky.
10. Nemoci, úrazy.

Informace se doplňují u všech členů rodiny včetně klienta. Součástí mapy jsou i informace o úmrtí sourozenců, potratech či přerušení těhotenství – pokud k nějakém v rodině došlo. Mapa má přehlednou strukturu. Děti jsou umístěny podle data narození ve vertikále. Ženy jsou označeny kruhem, muži kruhem ve čtverci v horizontále.

Univerzální rodinná mapa se tvoří ze tří položek, tří lidí: muž, žena a dítě. V modelu růstu se znázorní všechny doposud zmiňované skutečnosti do faktografické mapy.

Jakmile je práce na faktografické mapě hotová (aktuální přítomnost), přistoupí se k druhému stádiu, **stádiu vnímané minulosti.**

V rámci explorační vnímané minulosti je klient požádán, aby každému členu rodiny včetně sebe přiřadil tři pozitivní a tři negativní adjektiva, charakteristiky, podle toho, jak je i sebe vnímá. V minulosti byl klient žádán pouze o tři adjektiva, zjistilo se ale, že lidé, jejichž primární sebezáchovnou pozicí je usmiřování, jsou schopni přiřadit ostatním pouze kladné vlastnosti. Naopak lidé obviňující přiřazují pouze vlastnosti negativní. Je známo, že všichni máme jak pozitivní, tak i negativní vlastnosti, a proto nyní jsou klienti žádáni, aby našli vždy po třech z každé kategorie. Dalším aspektem vnímané minulosti jsou vztahy mezi jednotlivými členy rodiny a jejich chování ke druhým ve stresujících momentech rodinného soužití a konfliktech. Popis vztahů prezentovaný klientem samozřejmě odráží jeho úhel pohledu a je zobecněním jeho zkušenosti.

Pro **popis vztahů** je klientům nabízeno několik možností:

Plná tlustá čára znamená konfúzní, nediferencované vztahy bez hranic, příliš těsné a závislé. **Klikatá čára**, vlnovka nebo zubatá čára znamená bouřlivý, divoký, konfliktní vztah. **Plná tenká čára** znamená normální přijímající vztah s malým množstvím konfliktů. **Přerušovaná čára** znamená vzdálený, lhostejný, chladný vztah.

V rámci dokončení mapy je možné se zaměřit na následující body.

Nalézání **rodinných hodnot** – například vzdělání dětí, peníze, a podobně. Hledání **rodinných pravidel** omezujících a snižujících sebeuctu – to znamená, jaká pravidla zachovávala rodina, jaká pravidla v rodině platila (například „chlapi nikdy nepláčou“; „dokud budeš doma, tak budeš poslouchat“; „musíš dojíst vše, co máš na talíři“). **Metafory**, což jsou výstižné vyjádření pro jednotlivé členy i pro celou rodinu (přezdívka, nebo jak se členům rodiny říkalo). **Rodinná tajemství, mýty a tabu, rodinné rituály, tradice, dědictví a způsob vyjadřování pocitů.**

Rodinná mapa dle V.Satirové

Datum svatby, rozluky
nebo rozvodu

- Náboženské vyznání
- Profese
- Vzdělání
- Zájmy
- Onemocnění
- Tři vlastnosti pozitivní a negativní-adjektiva
- ❖ Vztahy mezi jednotlivými členy
- ❖ Komunikační pozice
- ❖ Rodinné hodnoty, pravidla, metafory, tajemství, rituály, dědictví

Další ukázky rodinných map jsou přiloženy jako přílohy v závěru této metodiky.

Vymezení pojmu asistované kontakty

Neexistuje jednotná a obecně přijímaná metodika k realizaci asistovaných kontaktů. Podporu formou asistovaných kontaktů realizují převážně neziskové organizace.

V praxi lze v režimu návazných aktivit (nejsou hrazeny ze státního rozpočtu) realizovaných pod záštitou zákona 108/2006 Sb. O sociálních službách **uplatnit asistované kontakty dvojího typu.** Asistence při předávání dítěte mezi rodiči a asistence při styku rodiče s dítětem je forma podpory poskytovaná v situacích, kdy z různých důvodů nedochází k pravidelnému a bezpečnému předání dítěte mezi rodiči, nebo kdy z rozličných důvodů nedochází ke kontaktu rodiče s dítětem nebo je tento kontakt problémový. Podpora je určena k mapování aktuálních situačních a komunikačních prvků, k podpoře komunikace přítomných při předávání dítěte ze strany asistentů (příp. klíčového pracovníka, terapeuta, dětského psychologa s ohledem na vývoj procesu asistovaných kontaktů ve prospěch zájmu dítěte) je zacílena na podporu komunikace, vytváření a posilování vztahu v průběhu setkání rodiče s dítětem.

Dle výstupů z asistencí je možno navrhnout další návazné možnosti, jak pracovat na ozdravení a posílení vztahů v rodině. K využití asistovaných kontaktů je zapotřebí souhlas rodičů a dalších zúčastněných osob a také včasné *naplánování termínu asistence a to nejméně 7 dní před uskutečněním konkrétní asistovaného kontaktu.*

Asistovaný kontakt obecně spočívá primárně ve **zmapování situace** a následném **poskytnutí podpory** a to za přítomnosti vždy dvou asistentů či klíčového pracovníka, terapeuta/dětského psychologa. Děje se tak při problémovém předávání dítěte mezi rodiči, případně jinými významnými osobami nebo při neadekvátním, či chybějícím kontaktu dítěte s rodičem, rodiči či jinými významnými osobami.

V soudní praxi je kontakt rodiče s dítětem nazýván **styk s dítětem** a představuje právní institut, který bývá upraven v soudních rozhodnutích, popř. je součástí mimosoudní dohody. Rodiče (resp. jiné významné osoby), orgány SPOD, soudy či jiné organizace přicházejí s poptávkou po **asistovaném kontaktu u předávání**

dítěte mezi rodiči nebo **u styku rodiče s dítětem**, tzv. „**podporované setkání**“. Mnohdy však není zcela jasné, co touto zakázkou mají na mysli (resp. co je očekáváno), což je tedy zapotřebí s danými institucemi specifikovat a s rodiči či jinými významnými osobami na prvním setkání objasnit (charakterizovat zakázku, tedy jaký cíl má požadovaná aktivita naplnit).

Předáním dítěte se rozumí situace, která začíná přivedením dítěte na domluvené místo (většinou jde o bydliště jednoho z rodičů či jiné významné osoby) a končí odvedením dítěte druhým rodičem či jinou významnou osobou (většinou domů). Taková situace trvá zpravidla kolem 10 minut (pokud tedy nedochází ke konfliktům mezi přítomnými osobami).

Asistence při předávání dítěte mezi rodiči či jinými významnými osobami je podpora poskytovaná v situacích, kdy z různých důvodů nedochází k pravidelnému a bezpečnému předání dítěte mezi rodiči. Tato forma podpory je určena k mapování aktuálních situačních a komunikačních prvků, případně k podpoře komunikace přítomných při předávání dítěte ze strany asistentů (či klíčového pracovníka/terapeuta/dětského psychologa). Dle výstupů z asistencí je možno navrhnout další zdroje podpory pro ozdravení rodinného systému. K asistovanému předání je zapotřebí souhlas obou rodičů a ostatních zainteresovaných osob a také včasné naplánování termínu asistence a to nejméně 7 dní před uskutečněním konkrétní asistence.

Účelem této asistence je „**mapování**“ (**funkce sociálně-diagnostická**), kdy asistenti (případně klíčový pracovník/terapeut/dětský psycholog) mapuje, jak vypadá předávání dítěte, snaží se o postihnutí aktuálních komunikačních a situačních prvků mezi zúčastněnými. Do aktuální situace nezasahuje, tedy zastává roli nezúčastněného pozorovatele. Je-li však situace vyhrocena v neprospěch dítěte, pak je úlohou asistenta zasáhnout adekvátně tak, aby konflikt neproběhl, případně negadoval a kontakt byl pro dítě bezpečný.

Druhým, neméně však významným účelem je „**podporování**“ (**funkce sociálně-terapeutická**), kdy asistent (případně klíčový pracovník/terapeut/dětský psycholog) podporuje „hladký“ průběh předání, aktivně se snaží podpořit žádoucí komunikační vzorce mezi rodiči navzájem a od rodičů směrem k dítěti.

Asistence při styku rodiče s dítětem neboli „podporované setkání“ je forma sociálně-terapeutické podpory rodiny v situaci, kdy z rozličných důvodů nedochází ke kontaktu rodiče s dítětem či jinou významnou osobou nebo je tento kontakt problémový. Pomoc je zacílena na podporu komunikace a vytváření, posilování vztahu v průběhu setkání rodiče s dítětem. K asistovanému předání je zapotřebí souhlas obou rodičů a zapojených významných osob. A také včasné naplánování termínu asistence a to nejméně 7 dní před uskutečněním konkrétní asistence.

Podporovaným setkáním je míněna specifická situace určité časové délky, kterou má rodič či jiná významná osoba, buď na základě soudního rozhodnutí, případně na základě dohody mezi rodiči či jinými významnými osobami, určenou jako čas s dítětem. Dohoda nebo soudní rozhodnutí může stanovit také určitá vymezení nebo jiné požadavky na to, kde a případně za přítomnosti koho má tento rodič s dítětem čas strávit.

Účelem asistence v podobě podporovaného setkání je rovněž „**mapování**“ (**funkce sociálně-diagnostická**), kdy asistenti (případně klíčový pracovník/terapeut/dětský psycholog) mapuje, jak vypadá styk dítěte s rodičem (příp. i s jinými osobami), snaží se o postihnutí aktuálních komunikačních a situačních prvků.

Dalším účelem je „**podporování**“ (**funkce sociálně-terapeutická**), kdy asistenti (případně klíčový pracovník/terapeut/dětský psycholog) aktivně vede setkání, zejména se snaží podporovat žádoucí komunikaci mezi rodiči navzájem a od rodičů směrem k dítěti. Podporovaná setkání trvají obvykle déle a jsou často plánována na běžné dny v týdnu, ale také na víkendy.

V rámci asistovaných kontaktů u předávání dítěte i podporovaných setkávání je nezbytné pracovat s oběma rodiči a zapojenými významnými osobami na přípravě setkání tak, **aby připravili také dítě na setkání s rodičem či jinými vztahovými osobami**. Tato příprava zahrnuje především pozitivní **motivaci dítěte** ke kontaktu s rodičem či jinou vztahovou osobou.

Před realizací asistovaného kontaktu dítěte s rodičem či jinou významnou osobou dojde nejprve k seznámení dítěte s asistenty (případně klíčový pracovník/terapeut/dětský psycholog), kteří budou podporovanému setkání přítomni.

Po této přípravě a navázání vztahu s dítětem teprve dojde ke styku dítěte s druhým rodičem či jinou významnou osobou na určeném, příp. dohodnutém místě.

Při realizaci asistovaných kontaktů jsou vymezeny **podmínky** následovně: klient, který žádá o asistovaný kontakt, předloží buď **rozhodnutí soudu**, v němž je upraven styk s dítětem (je-li asistovaný kontakt doporučen či nařízen soudem), příp. **mimosoudní dohodu** s druhým rodičem či jinou významnou osobou o styku s dítětem, příp. **jiný potřebný dokument či sdělí informace týkající se jakékoliv jiné dohody mezi ním a rodičem** (příp. jinou osobou) týkající se realizované aktivity. Předpokladem pro úspěšnou realizaci asistovaného kontaktu je, že rodič aktivně spolupracuje (plní úkoly, které si s pracovníkem dohodnou pro dosažení cíle). Za nespolupráci se zejména považuje, jestliže rodič či jiná významná osoba nedochází na domluvené schůzky a toto ani dodatečně neomluví. V případě, že rodič přijde na asistovaný kontakt pod vlivem alkoholu či jiné návykové látky, která mu zabraňuje plně spolupracovat, pracovník takové setkání směřuje k ukončení, tento fakt pak popisně zapíše do záznamu z asistence.

(Ne)Opora v právu?

Navzdory palčivé potřebnosti realizovat asistované kontakty, pojem asistovaný kontakt není v zákonech České republiky explicitně upraven, jsou zde uvedeny zásadní výňatky ze stávající legislativní úpravy.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů **§ 888**

Dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, má právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte, stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem, ledaže soud takový styk omezí nebo zakáže; soud může také určit podmínky styku, zejména místo, kde k němu má dojít, jakož i určit osoby, které se smějí, popřípadě nesmějí styku účastnit. Rodič, který má dítě v péči, je povinen dítě na styk s druhým rodičem řádně připravit, styk dítěte s druhým rodičem řádně umožnit a při výkonu práva osobního styku s dítětem v potřebném rozsahu s druhým rodičem spolupracovat.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů **§ 474**

(1) Za účelem ochrany zájmu dítěte soud vede rodiče k nalezení smírného řešení. Soud může rodičům uložit na dobu nejvýše 3 měsíců účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo jim nařídí setkání s poskytovatelem odborné pomoci, zejména odborníkem v oboru pedopsychologie.

(2) Soud vede rodiče, popřípadě poručníky nezletilých k řádnému plnění povinností při péči o nezletilého a správě jeho majetkových záležitostí. Vyřizuje podněty a upozornění fyzických a právnických osob stran péče o nezletilého a činí vhodná opatření.

(3) O vhodnosti a účelnosti navržených nebo zamýšlených opatření soud zpravidla zjistí názor orgánu vykonávajícího sociálně-právní ochranu dětí, který je obeznámen s poměry.

§ 503

(1) Je-li to účelné, může soud

a) tomu, kdo neplní dobrovolně soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o péči o nezletilé dítě, popřípadě o úpravě styku s ním anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, nařídí první setkání s mediátorem v rozsahu 3 hodin,

b) nejsou-li dány podmínky pro změnu rozhodnutí, stanovit plán navykačích režimů (dále jen „plán“), je-li to v zájmu dítěte; plán se stanoví tak, aby byl umožněn postupný kontakt dítěte s osobou oprávněnou ke styku s ním; soud zpravidla před stanovením plánu opatří odborné vyjádření o vhodnosti, obsahu, rozsahu a době trvání; výkonem kontroly plnění plánu soud pověří vhodnou osobu nebo zařízení, neprovádí-li soud výkon kontroly přímo,

c) rozhodnout o uložení povinnosti osobám, mezi kterými má být styk realizován, styk vykonávat pod dohledem orgánu sociálně-právní ochrany dětí,

d) nařídí povinnému setkání s poskytovatelem odborné pomoci, zejména odborníkem v oboru pedopsychologie.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

§ 8

(1) Dítě má právo požádat orgány sociálně-právní ochrany a zařízení sociálně-právní ochrany, státní orgány, kterým podle zvláštních právních předpisů přísluší též ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte, pověřené osoby, školy, školská zařízení a poskytovatele zdravotních služeb o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv; tyto orgány, právnické a fyzické osoby a pověřené osoby jsou povinny poskytnout dítěti odpovídající pomoc. Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte.

(2) Dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo pro účely sociálně-právní ochrany tyto názory svobodně vyjadřovat při projednávání všech záležitostí, které se ho dotýkají, a to i bez přítomnosti rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte. Vyjádření dítěte se při projednávání všech záležitostí týkajících se jeho osoby věnuje náležitá pozornost odpovídající jeho věku a rozumové vyspělosti. Při své činnosti bere orgán sociálně-právní ochrany v úvahu přání a pocity dítěte s přihlédnutím k jeho věku a vývoji tak, aby nedošlo k ohrožení nebo narušení jeho citového a psychického vývoje.

(3) Dítě, které je schopno s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost posoudit dosah a význam rozhodnutí vyplývajících ze soudního nebo správního řízení, kterého je účastníkem, nebo jde-li o jiné rozhodnutí vztahující se k jeho osobě, obdrží od orgánu sociálně-právní ochrany informace o všech závažných věcech jeho osoby se týkajících; o dítěti starším 12 let se má za to, že je schopno informaci přijmout, vytvořit si vlastní názor a tento sdělit.

§ 9

Rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte má právo při výkonu svých práv a povinností požádat o pomoc orgán sociálně-právní ochrany, státní orgány, kterým podle zvláštních právních předpisů přísluší též ochrana práv a oprávněných zájmů dítěte, popřípadě pověřené osoby; tyto orgány v rozsahu své působnosti a pověřené osoby v rozsahu svého pověření jsou tuto pomoc povinny poskytnout.

Stanovisko MPSV k zákonnému režimu poskytování asistovaných kontaktů a asistovaného předávání dítěte ze dne 12.4.2019

Dle vyjádření MPSV nepatří asistovaný kontakt ani asistované předávání dítěte do výčtu základních činností ani úkonů jednotlivých druhů sociálních služeb (např. SAS či OSP) dle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů. AK není možné tedy poskytovat na základě registrace k poskytování SS.

Tyto aktivity na podporu dětí a jejich rodičů při naplnění jejich vzájemného práva na styk, až na jednu výjimku (viz níže), nelze zařadit ani do okruhu činností uvedených v § 48 odst. 2 zákona o SPOD, které provádějí fyzické nebo právnické osoby na základě pověření k výkonu SPO. Asistované kontakty či předávání dítěte nelze vykonávat ani na základě pověření k výkonu činností § 48 odst. 2 písm. a) zákona o SPOD, neboť samotnou účast pracovníka při kontaktu rodiče s dítětem nelze považovat za poradenskou činnost zajišťovanou rodičům v rámci pomoci při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě či při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě se zdravotním postižením.

Jedinou přijatelnou výjimkou je asistence při kontaktu dítěte s rodiči a dalšími blízkými osobami zajišťované fyzickými a právnickými osobami pověřenými k výkonu činností dle § 48 odst. 2 písm. d) a f) zákona o SPOD. Tyto pověřené osoby poskytují osobám pečujícím a osobám v evidenci pomoci při zajištění styku oprávněných osob s dítětem a při zajištění asistence při tomto styku v návaznosti na § 47a odst. 2 písm. E) zákona o SPOD. Tato forma asistence, která je součástí doprovázení, pak směřuje k plnění povinností osob pečujících a osob v evidenci udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči tak, jak jim to ukládá § 47a odst. 2 písm. h) zákona o SPOD.

V jakých případech mohou asistované kontakty pomoci

Asistované kontakty mohou pomoci, pokud není situace po rozchodu/rozvodu rodičů, při výkonu trestu odnětí svobody jednoho z rodičů či svěřeni dítěte do pěstounské péče řádně a odborně ošetřena, jelikož se může prohlubovat odizolování mezi rodičem a dítětem, dále pokud se protahuje konflikt, ve kterém může být ještě hlouběji narušen zdravý vývoj dítěte a jeho vztah s jedním, případně i oběma rodiči či jinými významnými osobami.

Dítě, i přesto, že se staly závažné skutečnosti, má právo (pokud si to přeje) vidět se s oběma rodiči či jinými významnými osobami. Bez odborné podpory mohou rodiče či jiné významné osoby obtížně nalézat motivaci pro efektivní řešení svého sporu a nastavení nových rolí v rodině při výchově dětí. Rodiče či jiné významné osoby mohou mít často snahu klást odpovědnost za situaci tzv. „na toho druhého“ či státní instituce, mohou dítě dostávat do konfliktu zájmů ve vztahu k ostatním členům rodiny.

Vztahy a poměry uvnitř rodiny jsou často soukromou skrývanou věcí, čímž vzniká riziko působení aktérů ve významný neprospěch dítěte. Dítě má právo utvořit si vlastní názor (úměrně věku) a mělo by mít dostatečnou podporu, aby mohlo svou zkušenost (toho co vidělo a zažilo) zpracovat.

Cílová skupina

Cílovou skupinou jsou ohrožené děti ve věku 0-18let a jejich rodiče či jiné významné osoby, kteří z různých důvodů nemohou trávit čas se svým dítětem bez dohledu třetí osoby. Cílovou skupinou je i dítě, které svého rodiče či jinou významnou osobu z nějakého důvodu odmítá a je potřeba tuto situaci řešit tak, aby bylo dítě v bezpečí.

Naši nejčastější klientelou jsou rodiče či jiné významné osoby, kteří jsou obětí nebo páchali násilí, buď na jednom z rodičů či obecně páchali činy neslučitelné

s trestním zákoníkem. Jsou to často osoby agresivní, manipulativní a osoby, které jsou velmi vystrašené a traumatizované. S každým z rodičů (příp. jinou významnou osobou) je nutno pracovat individuálně. Jejich děti byly svědky opakovaného násilí, ponižování, zesměšňování. Některé děti se snažily bránit jednoho rodiče před druhým. Nyní jsou rodiče/jiné významné osoby i děti v situaci, že by se měli vzájemně po nějaké době odloučení (vykázání rodiče, zákaz přiblížení, protahované soudní procesy, výkon trestu, nepředávání dítěte apod.) opět vidět. Někteří rodiče/jiné významné osoby své děti na toto setkání připravují, jiní rodiče dítě proti druhému rodiči manipulují.

Asistenti by měli věnovat dostatečný prostor také studiu souvisejících oblastí s tématem asistovaných kontaktů, a sice vývojová stádia dítěte, stádia morálního usuzování, narušená citová vazba, úvod do dětského traumatu, domácí násilí, rodič s psychiatrickým onemocněním atp., aby byli schopni co nejpřesněji porozumět zásadním proměnným, které do procesu asistovaných kontaktů zasahují, uměli s nimi pracovat, případně je zohlednit při realizaci a naplnění cíle asistovaných kontaktů.

Rozsah, čas, prostor, personální zajištění asistovaných kontaktů

Rozsah asistovaných kontaktů zahrnuje úvodní individuální sezení s jedním rodičem/jinou významnou osobou a s druhým rodičem/jinou významnou osobou, společné setkání s rodiči/jinou významnou osobou a sezení s dítětem min. 35 – 40 min o samotě. Celkem se jedná o minimálně 3 setkání. S rodiči/jinou významnou osobou bývá pravidla dohodnuto 5 – 7 asistovaných kontaktů. Po skončení těchto kontaktů se společně vyhodnocuje, zda mají setkání smysl a žádoucí efekt ve prospěch zájmů dítěte a jeho práva na bezpečný a zdravý kontakt s rodiči. Pokud se projeví, že asistovaná setkání mají smysl a přináší pozitivní výsledky, pak lze kontakty prodloužit na dalších 5 – 7 setkání. Pokud asistovaná setkání nejsou efektivní, spolupráce je ukončena. Po asistovaných kontaktech, případně paralelně s asistovanými kontakty je rodičům/jiným významným osobám/dětem

nabízena terapeuticko-mediační podpora pro zvládnání dohod ohledně výchovy a péče o nezletilé dítě/děti.

Časový rozsah asistovaného kontaktu závisí na typu asistence, která se odvíjí od zakázky klienta, příp. od rozhodnutí soudu (max. 4 hod.). **U předávání** dítěte je délka asistence určena předáním dítěte druhému rodiči. Z výše uvedeného vyplývá, že často se jedná o cca 10 minutovou práci. **U asistence u styku** je délka asistence předmětem zakázky, příp. je odvislá od rozhodnutí soudu. „Předjednaná“ délka setkání rodiče s dítětem se může zkrátit a to zejména v případech, kdy dítě úplně odmítá komunikovat s rodičem/jinou významnou osobou a nekomunikuje s ním/ní ani za podpory asistenta/klíčového pracovníka/terapeuta/dětského psychologa, nebo druhý rodič dítě „natolik“ programuje proti druhému rodiči či jiné významné osobě, že setkání není možné uskutečnit, nebo když je pro dítě setkání natolik stresující, že je pracovník nucen setkání ukončit. Asistované kontakty jsou poskytovány v týdnu a také během víkendu, během státních svátků pouze ve výjimečných případech.

Frekvence asistencí je také předmětem dohody zainteresovaných osob do realizace asistovaných kontaktů. Rovněž jsou zde odlišnosti při realizaci různých typů asistovaných kontaktů. Je důležité předpokládaný počet asistencí s účastníky asistovaných kontaktů předem dohodnout. U „mapovacího“ typu asistovaného kontaktu se doporučují max. 3 asistence, během kterých by měla vzejít buď potřeba jiného typu podpory (i jiného typu asistence), příp. by spolupráce měla být ukončena. „Podporovací“ asistovaný kontakt je velmi individuální a odvíjí se často, jak již bylo naznačeno, od rozhodnutí soudu. I přesto by však (po domluvě s klientem) měla být určena alespoň rámcová časová hranice (viz výše).

Asistované kontakty se dle typu a dle kontraktu odehrávají v uzpůsobených **prostorách** organizace, jsou zapotřebí minimálně dvě místnosti (jedna vybavená herna pro práci s dětmi, druhá místnost je důležitá pro případ, že by jeden z rodičů musel z nějakého důvodu zůstat na blízku. Např. v případě prvního asistovaného kontaktu, nízkého věku dítěte, nebo jiného důvodu). Ideální jsou prostory s oddělenými vchody, aby se nemusely obě strany vzájemně potkat (pokud je v anamnéze patologie, ale i pro snížení tenze při předání dítěte pracovníkům k asistovanému kontaktu). Asistované kontakty je také možné realizovat případ-

ně v místě bydliště jednoho z rodičů, dále na veřejných prostranstvích, případně v jiné instituci (věznice) či organizaci.

Asistované kontakty jsou personálně zajištěny vždy dvěma proškolenými pracovníky. Asistovaného kontaktu se dle kontraktu může účastnit klíčový pracovník rodinného systému/rodinný terapeut/dětský psycholog, případně asistované kontakty superviduje. Dva pracovníci jsou přítomni vždy z důvodu vyšší objektivity při sledování interakce rodiče s dítětem, ochrany proti dvojímu výkladu skutečnosti (tzv. „tvrzení proti tvrzení“), vyšší ochrany dítěte (v případě, kdy se např. zhorší psychický stav rodiče nebo dítěte, jeden pracovník odvádí rodiče, druhý zůstává s dítětem). V případě, kdy je nutné, aby pracovník bezpečně vyprovodil jednoho z rodičů např. v případě domácího násilí, druhý zůstává s dítětem. Dále např. v případě narušené citové vazby (syndromu zavrženého rodiče).

Role asistentů, klíčového pracovníka, rodinného terapeuta a dětského psychologa

Pracovní tým proškolených asistentů je tvořen odborně vzdělanými pracovníky (ideálně VŠ nebo VOŠ s humanitním zaměřením, minimálně rekvalifikační kurz pracovníka v sociálních službách v odpovídající kvalitě a rozsahu dle zákona 108/2006 Sb. o sociálních službách) se zaměřením na sociální práci, psychologii či příbuzné obory. Kromě kvalifikačních požadavků tato práce vyžaduje osobnostní zralost, odpovědnost, schopnost náhledu a sebereflexe, schopnost zvládat konfliktní a zátěžové situace, schopnost rozeznat manipulativní strategie a pracovat s nimi, schopnost pracovat samostatně i v pracovním týmu. Velmi vítané jsou také zkušenosti s rozvodovými a rozchodovými situacemi a jejich dopady na rodinný systém, dále s náhradní rodinnou péčí a s prací s cílovou skupinou vězňů, případně jedinců propuštěných z výkonu trestu.

Jak již bylo uvedeno, asistované kontakty vždy realizují dva pracovníci. Zajištění asistovaných kontaktů jsou díky možnostem organizace EUROTOPIACZ, o.p.s. obohaceny o spolupráci kvalitních terapeutů a dětské psycholožky. V praxi je

tedy umožněno, aby pracovali s dítětem a jeho rodinou buď dva proškolení asistenti, případně asistent a klíčový pracovník rodiny, asistent a terapeut nebo asistent a dětský psycholog s ohledem na náročnost a specifčnost cílové skupiny.

Role asistentů/klíčového pracovníka

Asistenti úzce spolupracují s klíčovým pracovníkem, který je zpravidla určený vedoucím pracovníkem ve specifické oblasti práce s rodinou. Klíčový pracovník zodpovídá za koordinaci a vedení komunikace se zainteresovanými osobami při realizaci asistovaných kontaktů, případně jinými spolupracujícími institucemi. Příjemci asistovaných kontaktů i asistenti jsou informováni o možnosti výměny klíčového pracovníka, jestliže se nebude společná práce související s podporou formou asistovaných kontaktů z řady možných důvodů dařit.

Klíčový pracovník zajišťuje komunikaci mezi všemi zúčastněnými stranami, zejména pracovníky OSPOD (v případě náhradní rodinné péče a rozvodových/rozchodových situacích), dále s pracovníky vězeňské služby a s pracovníky dalších spolupracujících institucí a organizací. Asistenti objasňují a vysvětlují pravidla asistovaných kontaktů, koordinují a domlouvají jednotlivá asistovaná setkání, po každém proběhnutém setkání tvoří zápis o proběhnutém asistovaném setkání, domlouvají ve spolupráci s klíčovým pracovníkem rodinného systému a se všemi zainteresovanými případně změny v organizaci kontaktů, jejich frekvenci, důležité nové individuální podmínky činnosti apod. Aktivně usnadňují komunikaci, iniciují multidisciplinární spolupráci odborníků v případě potřeby.

Klíčový pracovník společně s asistenty individuálně pracují se členy rodinného systému, jednájí se zájemci o asistované kontakty, využívají nejnovější metody sociální práce s rodinou, párem a jednotlivcem odpovídající individualitě členům rodinného systému a aktuální situaci. Povzbuzují příjemce asistovaných kontaktů k nalezení dohody a při tvorbě programu jednotlivých asistovaných setkání. Zapojují členy rodinného systému do aktuálního programu na kontaktu, přijímají názory zúčastněných stran, ale nehodnotí je. Podněcují vytváření nových pravidel a individuálních podmínek asistovaných kontaktů. Poskytují podporu a provádí reflexi setkání s jednotlivými členy rodinného systému po proběhnutém setkání. Zajišťují, aby se všichni cítili bezpečně. Asistenti (případně klíčový pracovník/terapeut/dětský psycholog – dle kontraktu) jsou vždy přítomni na asistovaného

kontaktu, tlumí emoce a snaží se zabraňovat konfliktům. Dbají na dodržování dohodnutých pravidel, monitorují reakce na setkání všech zúčastněných, dle potřeby konzultují proběhnuté kontakty s terapeutem/dětským psychologem, upozorňují na vzniklé problémy a iniciují jejich řešení. Pokud mají za to, že není v zájmu dítěte se setkávat s osobou, která má zájem o kontakt, iniciují jednání s psychologem a sociálním pracovníkem OSPOD, případně navrhnou vyšetření dítěte psychologem a vytvoření změny formy kontaktů či zastavení kontaktů vždy s ohledem na zájem dítěte.

Asistenti a klíčový pracovník rodinného systému si průběžně sdělují aktuální informace související s poskytováním asistovaných kontaktů v rámci vzájemných intervizí vždy po uskutečněném setkání dítěte s osobou, která má zájem o kontakt nebo podle potřeby.

Rodinný terapeut/dětský psycholog

Rodinný terapeut/dětský psycholog (volba pracovníka je na domluvě mezi asistenty, klíčovým pracovníkem a zainteresovanými jedinci v procesu asistovaných kontaktů) mluví s dětmi před/při/po realizaci asistovaného kontaktu v případě, když je potřeba hlubší zmapování a komplexní porozumění jakým způsobem dítě o kontaktu přemýšlí, z čeho má strach, a jak je na něj připraveno. Na samotném asistovaném kontaktu může být rodinný terapeut/dětský psycholog přítomen. V některých případech je indikována dětská terapie. Někdy volí rodiče či jiné významné osoby tuto cestu předem, než vůbec k asistovanému kontaktu dojde.

Dále v případě potřeby rodinný terapeut/dětský psycholog mapuje osobnost dítěte, jeho zralost, a zda je kontakt pro něj vhodný, vyhodnocuje potřeby dítěte a vhodnou formu kontaktu s osobou, která má zájem o kontakt. Také posuzuje osobnost osoby, která má zájem o kontakt. Rodinný terapeut/dětský psycholog spolupracuje v týmu, který vyhodnocuje, zda je kontakt v zájmu dítěte. Podněcuje vytváření nových pravidel asistovaných kontaktů.

Jak na kontrakt?

Při kontraktování asistovaného kontaktu v podobě asistencí při předání či při realizaci „podporovaného setkání“ jsou asistenty/klíčovým pracovníkem a rodiči, příp. jinými významnými osobami diskutovány zejména tyto body:

1. TYP – asistence u kontaktu/předávání, zda mapovací/podporovací.
2. ČAS – v kolik hodin bude asistovaný kontakt probíhat, jak dlouho budou asistované kontakty probíhat.
3. MÍSTO – kde budou asistované kontakty probíhat.
4. ČETNOST – kolik asistovaných kontaktů proběhne.
5. FREKVENCE – jak často bude asistovaný kontakt probíhat.
6. KDO – kdo se bude asistovaného kontaktu účastnit, kdo se setkání nebude účastnit.
7. PRŮBĚH – jak bude asistovaný kontakt probíhat (kdo předává komu, způsob, kdo přichází/odchází jako první,...), obsah (program, co se bude dělat x nedělat,...), vzájemná komunikace během setkání.
8. ROLE – rodiče, pracovníků, dítěte.
9. CÍLE – co je cílem jednotlivých setkání.
10. ÚČEL – za jakým účelem bude asistovaný kontakt probíhat.
11. PRAVIDLA – pravidla, jakými se řídí asistované kontakty.
12. PODMÍNKY – podmínky, za kterých budou asistované kontakty probíhat.
13. VYHODNOCENÍ – kdo vyhodnocuje, co vyhodnocuje, kdy vyhodnocuje, jak často.
14. ZPŮSOB VZÁJEMNÉ KOMUNIKACE – v jakých případech a jakým způsobem se kontaktují rodiče/jiné významné osoby navzájem a rodiče/jiné významné osoby s pracovníkem mimo samotný asistovaný kontakt.
15. ZPŮSOB PŘEDÁVÁNÍ INFORMACÍ TŘETÍM OSOBÁM – kdo, kdy a jakým způsobem je informován o průběhu poskytované činnosti (zejména soud, OSPOD).

Asistovaný kontakt může s rodiči/jinými významnými osobami vyjednat klíčový pracovník ve spolupráci s asistenty, případně lze jejich kontrakt nastavit v rámci rodinné terapie nebo mediace za účasti rodičů/jiných významných osob a klíčového pracovníka/asistentů.

Pravidla a principy asistovaných kontaktů

Pro realizaci bezpečných a vyvážených asistovaných kontaktů je zapotřebí souhlas rodičů/jiných významných osob. Dále včasné naplánování termín, a to nejméně 7 dní před uskutečněním konkrétního asistovaného kontaktu. Jednotlivá setkání se uskutečňují tak, aby se dítě mohlo setkat se svým blízkým v bezpečném prostředí, což znamená, že dospělí se chovají a mluví tak, aby to bylo dítěti/dětem příjemné.

Pracovníci si vyhrazují právo říci STOP zejména v případě nevhodné chování dospělého, či pokud zaznamenají, že dospělá osoba je pod vlivem návykových látek apod. Možnost zastavení nebo ukončení činnosti i případně spolupráce je vhodné mít zahrnuto v písemném kontraktu podepsaném jednotlivými dospělými aktéry asistovaného kontaktu. Asistované kontakty nejsou natáčeny pracovníky, neměly by být natáčeny ani ostatními účastníky, ale často tomu tak ze stran rodičů či osob pečujících není.

Zásadní je také dodržování dohodnutých pravidel v kontraktu, při opakovaném porušování je možné asistovaný kontakt ukončit, následně informovat zainteresované osoby/instituce. Dle výstupů z asistovaných kontaktů je možno navrhnout další zdroje podpory pro ozdravení rodinného systému. Během realizace asistovaných kontaktů asistenti zodpovídají za bezpečí dítěte, i přesto, že se s ním vidí rodič – zákonný zástupce. V průběhu celé spolupráce s rodinným systémem pracovníci při práci dodržují základní etické principy a zejména pak princip nestrannosti a neutrality.

Uchopení asistovaných kontaktů v praxi

Proces asistovaných kontaktů lze rozdělit na 3 základní fáze: příprava, realizace a ukončení.

A) Přípravná fáze:

- 1. setkání s jednou stranou – mapování, uzavření dohody o spolupráci, příprava na setkání,
- 1. setkání s druhou stranou – mapování, uzavření dohody o spolupráci, příprava na setkání,
- 1. setkání s dítětem – mapování (v případě potřeby 1-3 další schůzky na aklimatizaci dítěte na prostory a pracovníky),
- společné setkání dospělých účastníků asistovaných kontaktu s asistenty, příp. dalšími pracovníky – dojednání písemného kontraktu (1 – 2 setkání) a jeho podepsání zúčastněnými stranami (min. dát dohodnuté oblasti kontraktu do záznamu ze setkání).

B) Realizace:

- 3 – 7 asistovaných kontaktů dle uzavřeného kontraktu se zainteresovanými osobami, včetně vyhotovení zápisů,
- paralelní využití různých typů podpory rodinného systému.

C) Ukončení:

- vyhodnocení, případně dojednání pokračování v asistovaných kontaktech, případně jiného typu podpory rodinného systému,
- v případě potřeby může být výstupem sdělení o spolupráci zainteresovaných stran pro OSPOD, soud, na vlastní žádost klienta.

Vypjatá, konfliktní či krizová situace před, při nebo po asistovaném kontaktu

Během realizace asistovaných kontaktů pracovníci zasahují vždy, případně ukončují asistovaný kontakt, když:

1. rodič/prarodič/jiná osoba začne útočit na druhého rodiče/prarodiče/jinou osobu,
2. rodič/prarodič/jiná osoba se vyptává příliš na druhého rodiče/prarodiče/jinou osobu – tzv. vyšetřuje,
3. sděluje dítěti příliš detailů z období rozchodu, důvody, zášti, křivdy apod. Jiná situace je, pokud se na to dítě zeptá samo – nicméně obsah raději držet víceméně neutrálně – druhý rodič/prarodič/jiná osoba by neměl být očeňován,
4. dochází k zastrašování dítěte nebo je ze strany rodiče/prarodiče/jiných osob je používán nevhodný slovník.

Klíčovou úlohou asistenta je zasáhnout adekvátně tak, aby konflikt neproběhl, případně negradoval a kontakt byl pro dítě bezpečný. Asistent má odpovědnost za bezpečný proces.

Mezidobí mezi asistovanými kontakty

Čas mezi jednotlivými asistovanými kontakty, tedy tzv. mezidobí je podstatnou součástí procesu asistovaných kontaktů a mělo by být upraveno v kontraktu. Zejména jak a zda se budou rodiče/prarodiče, případně jiné osoby vzájemně či s dítětem kontaktovat. Jak, koho a v jakých případech budou informovat o významných událostech v mezidobí. Mezidobí je vhodné využít pro terapeutickou nebo mediační podporu pro ozdravení a posílení rodinného systému.

Záznamy z asistovaných kontaktů/sdělení o spolupráci

Záznam/sdělení o spolupráci musí být co nejvíce objektivní, nesmí obsahovat sympatie či antipatie, měla by obsahovat pravdivý obraz pozorování přítomných pracovníků (z toho důvodu vždy dva pracovníci). Jednotlivý průběh asistovaných kontaktů je písemně zachycen co nejvíce popisně, neutrálně, v minulém čase a bez přímých řečí. Oslovení rodičů zpravidla pan, paní + příjmení/oslovení matka, otec jen v kontextu interakce s dítětem. Sdělení o spolupráci lze vyhotovit na vyžádání rodiče/prarodiče/jiné pečující osoby, OSPOD, soudu nebo policie (pozor, je nutné mít ošetřenu mlčenlivost a její případně prolomení v případě poskytování v rámci návazných činností pod záštitou zákona 108/2006 Sb. o sociálních službách), kopie sdělení jde zároveň vždy k rukám rodiče/rodičů/prarodičů či jiným pečujícím osobám.

V záznamu z asistovaného kontaktu/ve sdělení o spolupráci bývá zachyceno:

- datum, čas,
- přivítání a loučení mezi zúčastněnými osobami,
- jak dítě reaguje,
- jak komunikují dospělí mezi sebou, jak komunikují s dítětem,
- co spolu dělají, o čem si povídají,
- specifické projevy chování, neobvyklé věty/slova/
- emoční reakce dítěte a emoční reakce rodiče/prarodiče, jiných osob,
- jak se zúčastněným podařilo využít celý čas setkání.

Stanovisko je nezávislé, nikdo z příjemců asistovaných kontaktů ho pracovníkům tzv. „nediktuje do pera“.

Specifika asistovaných kontaktů v rozvodových a rozchodových situacích, v náhradní rodinné péči a v případě výkonu trestu odnětí svobody jednoho z rodičů

Rozvodové/rozchodové situace

Rozvod či rozchod rodičů má na dítě obvykle značný dopad. Zasahuje jej emocionálně, může mu způsobit nejistotu ohledně vlastní budoucnosti a identity. Mohou se projevit pocity viny, případně projevy agrese vůči druhým nebo vůči sobě samému. Tyto obsahy jsou často uloženy v nevědomé rovině dítěte, je třeba s nimi pracovat. Zejména je pojmenovat a mluvit o nich, jelikož se takto často neděje (ani s rodiči).

Zvládání situace rozvodu/rozchodu se odvíjí od věku, charakteru, dosavadní schopnosti a zkušenosti se zátěžovými situacemi jak u dítěte, tak u ostatních členů rodiny. Mezi obvyklé reakce dětí na rozvod/rozchod patří reakce psychosomatické (bolení břicha, hlavy, nevolnosti, latentní tetanie, alergie, astma), dále poruchy spánku, noční děsy, enuréza, enkopréza, poruchy soustředěnosti a paměti, zvýšená hyperaktivita a impulzivita, agrese, lhaní, krádeže, výukové selhávání, psychická nepohoda, unavenost, deprese, úzkosti, výrazná fixace na jednoho z rodičů a současně odmítání druhého.

Mezi nejčastější obavy a prožitky dětí patří obava, že jeden nebo oba rodiče ho opustí, každodenní láska a péče rodičů rázem zmizí a také pocit viny za odchod rodiče. Děti v sobě často mlčky nesou přání, aby se rodiče k sobě vrátili (nejsilnější touha), nehádali se, měli rádi své děti a umožnili jim, aby mohly milovat oba rodiče stejně.

Rozvodová či rozchodová situace je záležitostí dospělých a ti jsou odpovědní za své děti, kterým by měli být oporou při zvykání si na novou životní situaci. Je tedy na rodičích, jakým způsobem dítě na tuto změnu připraví a hlavně, jak se k sobě před dítětem budou chovat.

Děti potřebují výslovně vědět, že rozvodem/rozchodem rodiče neukončují vztah s dětmi, nepřestávají je milovat, starat se o ně, ale ukončují vzájemný partnerský vztah. Děti potřebují bezpečné prostředí, ve kterém budou mít prostor rozvod či rozchod zpracovat a přijmout. **Dítě nepřebírá zodpovědnost za rozhodnutí dospělých, není nositelem změny, je tím, kdo sděluje, co potřebuje, jaké symptomy rodina má.**

V rámci dojednávání asistovaných kontaktů se zúčastněnými členy je zapotřebí mít na paměti, že se v jednotlivých fázích spolupráce s touto cílovou skupinou mohou objevit následující specifika, se kterými je nutno pracovat tak, aby nezraňovaly dítě a negativně neovlivnily průběh asistovaných kontaktů. Mezi takto specifika nejčastěji patří manipulace jednoho z rodičů nebo obou rodičů (vyhrožování, vydírání, obviňování, nahrávání, „očerňování“), dále podplácení a kupování dítěte, účelová spolupráce, přenášení odpovědnosti (na pracovníka, právníka, rodinného příslušníka), „chaosení“ spolupráce nestructurálním využíváním vícero zdrojů pomoci.

Náhradní rodinná péče

Realizace práva na kontakt dětí s biologickou rodinou bývá zdrojem nepochopení a konfliktů. Při jeho uplatňování se běžně kříží protichůdné postoje rodičů, pěstounů, dětí, doprovázejících organizací pěstounů a i nevládních organizací pomáhajících rodičům. Má-li být pěstounská péče ku prospěchu dítěti, pak je zapotřebí naplnit také jeho práva, která souvisejí s jeho biologickou rodinou.

Právo na styk dětí s rodiči je ukotveno v Úmluvě o právech dítěte a také v Úmluvě o styku s dětmi, které jim garantují právo navázat a udržovat vzájemný a pravidelný kontakt. Omezit nebo vyloučit tento kontakt je možné pouze v případě, je-li to nezbytné v nejlepším zájmu dítěte (OSPOD z pozice kolizního opatrovníka dítěte má požadovat u soudu takovou úpravu styku, která odpovídá nejlepšímu zájmu dítěte, což zahrnuje frekvenci, délku, formu – osobní, telefonický, písemný, prostřednictvím sociálních sítí apod.).

Pokud není v nejlepším zájmu dítěte udržovat kontakt s rodičem bez asistence, je třeba zvážit a nastavit možnost osobního styku za přítomnosti tře-

tích osob formou **asistovaných kontaktů**. Ochrana samozřejmě náleží také i sourozeneckým vztahům (Úmluva o ochraně lidských práv a svobod). Právo na styk rodiče s dítětem, které bylo svěřeno do pěstounské péče, je upraveno občanským zákoníkem. Pěstounům tak vzniká povinnost styk rodičů s dětmi umožnit, udržovat, rozvíjet a prohlubovat, čemuž také odpovídá povinnost pěstounů dle zákona o sociálně-právní ochraně dětí, aby výše zmíněné pěstouni vykonávali v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte, a zároveň výše zmíněný zákon k výkonu této povinnosti garantuje pomoc a podporu (zajištění místa, asistence).

V případě, že dítě není v kontaktu s rodiči ani jinými blízkými osobami, je třeba podporovat jeho rozvoj identity ve vztahu k jeho původu, přičemž při výkonu této povinnosti má pěstoun nárok na doprovázení a podporu.

Zainteresovaný okruh osob pro nastavení kontraktu a následné realizace asistovaných kontaktů dítěte v pěstounské péči s biologickým rodičem, sourozencem či jinou významnou osobou by měl pečlivě zajistit jejich důslednou přípravu, bezpečí pro dítě, včetně vyhodnocení přínosů a rizik vyplývajících z realizace asistovaných kontaktů pro jeho další vývoj. Při zdárném nastavení a realizaci asistovaných kontaktů má dítě možnost poznat svou minulost, lépe se zorientovat ve svém životě a vytvořit si reálný obraz o svých rodičích a svém původu. Také pěstouni díky této zkušenosti získají možnost, jak lépe porozumět přijatému dítěti.

Výkon trestu odnětí svobody jednoho z rodičů

Uvěznění člena rodiny zásadně naruší rovnováhu rodinného prostředí a často způsobí, že se rodina stává nefunkční. Povaha trestného činu, kvůli kterému byl rodinný příslušník odsouzen, má přímý vliv na proces adaptace všech členů rodiny, včetně odsouzeného, na stávající situaci. Pokud je trestný čin neúmyslný nebo není příliš závažný, je pro rodinu snadnější přijmout situaci a vypořádat se s ní. Účinky uvěznění však zůstávají spouštěcím mechanismem rodinné krize nebo příčinou silných pocitů ztráty, jakož i příčinou demoralizace rodinných příslušníků či šikanování dětí ze strany jejich vrstevníků.

Pobyt ve vězeňské izolaci často vede k oslabení a v některých případech k úplnému zániku rodinných vazeb. K tomu dochází s ohledem na množství různých příčin jako je kupříkladu předpokládaná nebo skutečná obava před špatným pohledem a společenským odstupem v širších společenských kruzích (např. sousedských, kolegiálních, rodinných), závazné rozdělení rodinných rolí a někdy i obnova rodinné struktury bez účasti (s vyloučením) potrestaného, nebo zhoršení materiální situace v rodině, kde je potrestaný hlavním živitelem rodiny, se stane přirozeným viníkem.

Nástup do výkonu trestu odnětí svobody často u pachatele navozuje krizi, kdy se vynořují pocity bezmoci, letargie, následně fáze útlumu a vyrovnání se. Vězeň je zbaven soukromí, identifikace s vězeňskou subkulturou mu pomáhá v překonání izolace a utrpení. Uvěznění rodiče většinou propadají rigidním stereotypům výkonu trestu, postupně ztrácí energii k udržování sociálních kontaktů a vazeb. Rodiny vězněných zažívají trauma ze zatčení a uvěznění blízkého člena rodiny, zažívají bezmoc a zmatek, často mají nedostatek informací o tom, co se děje, co bude následovat a na koho se mohou obrátit. Také bývá nutné urychleně zajistit péči o děti (péče druhým rodičem, prarodičem, pěstounem, dětským domovem či výchovným ústavem – může dojít k rozdělení sourozenců), včetně dalších oblastí a nároků na rodinu (finanční podpora vězně, poplatky za telefon a korespondenci, náklady za cestování, ztráta příjmu z pracovní činnosti či ze sociálních dávek apod.)

Ovšem být vězněm neznamená být špatným otcem nebo matkou. Dítěti či dítětem je **nutné vysvětlit důvod nepřítomnosti rodiče**. Reakce každého dítěte je individuální, některé děti nebyly na přítomnost rodiče zvyklé ani před umístěním do věznice. Děti často trpí šokem, bezmocí, zmatkem a ztrátou osobního kontaktu, dále stigmatem a potížemi s vrstevníky, frustrací v podobě sebeobviňování, obavami o zdraví a život rodiče. Také často dochází ke změně pobytu, složitému vyrovnávání se s otázkami při sebeidentifikaci. Souhrn těchto faktorů může významně přispět k vzniku vývojových poruch s trvalými následky, díky čehož jsou tyto děti také více ohrožené sociálně patologickými jevy. Úkolem rodinného systému, pečujících osob, pracovníků věznic, OSPOD, psychologů, terapeutů a sociálních pracovníků je zajistit dítěti co možná nejbezpečnější kontakt s uvězněným rodičem pro podporu jeho zdravého vývoje.

Při nastavování kontaktu dítěte s vězněným rodičem je zapotřebí brát v úvahu následující překážky. Osobní kontakt rodiče s dítětem je možný v rozmezí 3 – 5 hod. měsíčně. Písemný kontakt často není možný z důvodu negramotnosti rodiče či nedostatečným rozumovým schopnostem dítěte, telefonický kontakt má své zpoplatnění, omezenou délku a frekvenci, kterou určuje řád věznice. V některých věznicích jsou možné internetové video návštěvy, které pomáhají posílení kontaktu mezi rodičem a dítětem a zároveň eliminují dopad prostředí věznice na psychiku dítěte. Přítomná je samozřejmě cenzura. Další překážku v kontaktu může tvořit nedostatek finančních prostředků, komplikace v dopravě – velká vzdálenost, chybějící či komplikovaný spoj/dopravní prostředek, chybějící možnost doprovodu pro dítě. Překážkou je také zpravidla vězeňské prostředí, včetně chování pracovníků ostrahy, vstupní kontrola, dlouhé časové prodlevy, neuzpůsobenost návštěvní místnosti a zejména pak neochota zainteresovaných institucí podpořit kontakt.

Období těsně před propuštěním a po něm představují také dosti silnou zátěž pro rodiče a jejich děti. Problémy existující v rodinném systému před uvězněním se obvykle nevyřešily, děti vyrostly, změnily se, mají jiné potřeby a různá očekávání. Rodinný systém a propuštěný rodič by měli být podpořeni při hledání způsobu, jak se spolu nově naučit žít. Propuštěný rodič z výkonu trestu obvykle vnímají změnu citů na straně dětí, ty si často vytvořily silnější pouto s pečující osobou, často děti pociťují nejistotu a obavy, že je jejich rodič znovu opustí, objevuje se také vztek a nedostatek respektu. Propuštěný rodič tak pociťuje neschopnost být dobrým rodičem a zažívá narušenou rodičovskou autoritu. Propuštění z výkonu trestu mají často nerealistické představy o svém budoucím životě, složitě rozpoznávají změny, které musela rodina přijmout a adaptovat se na ně. Potřebují podpořit při zvládnutí návratu do společnosti a rodinného života.

Při spolupráci s rodinným systémem, kdy jeden z rodičů je ve/po výkonu trestu odnětí svobody formou asistovaných kontaktů je zapotřebí zohlednit zejména v přípravné fázi výše zmíněné základní informace pro nastavení efektivního kontraktu se zainteresovanými osobami.

Přínosy a limity asistovaných kontaktů

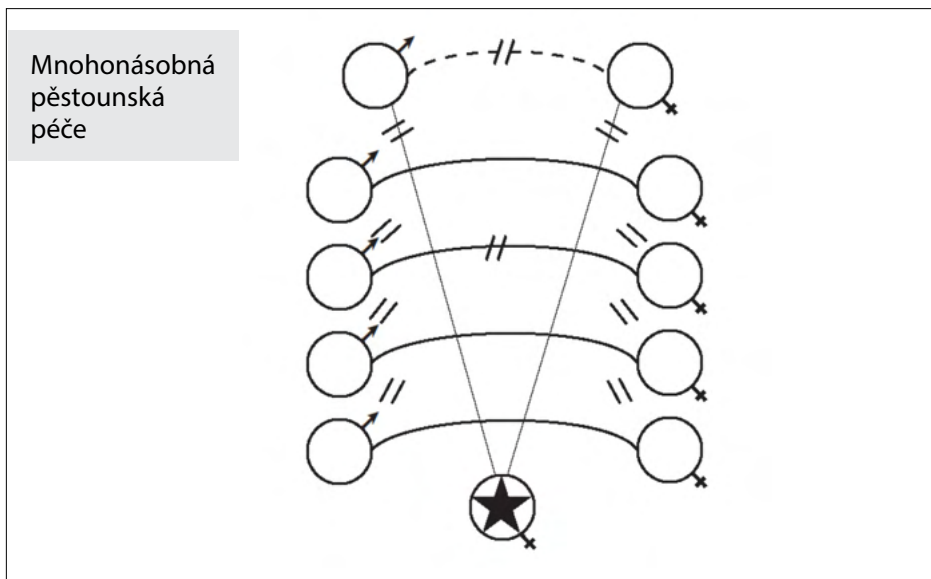
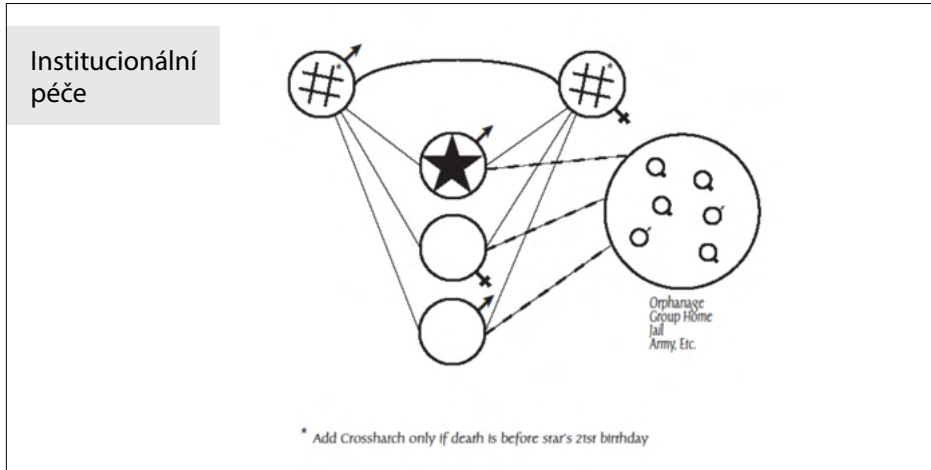
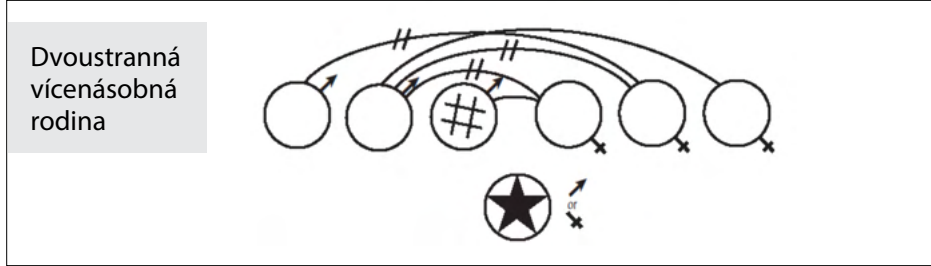
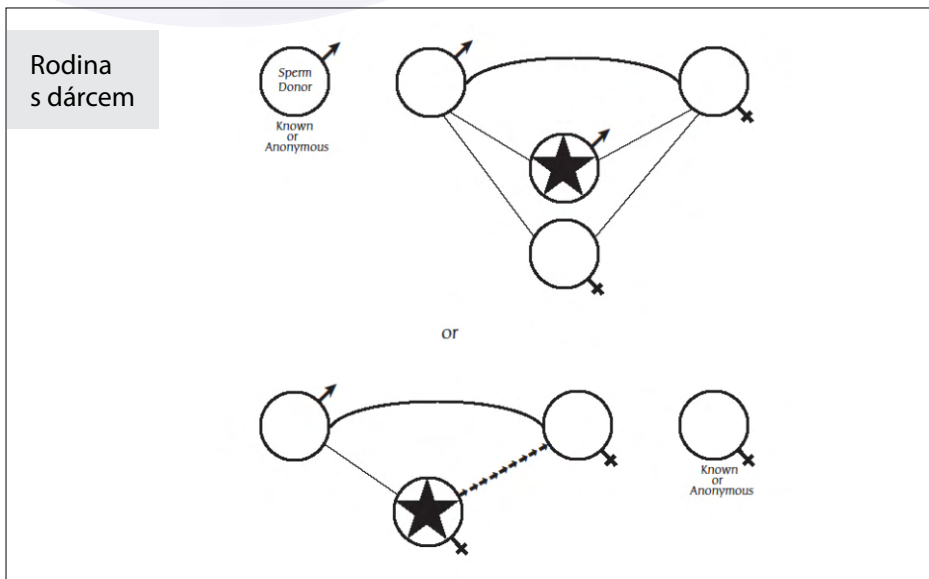
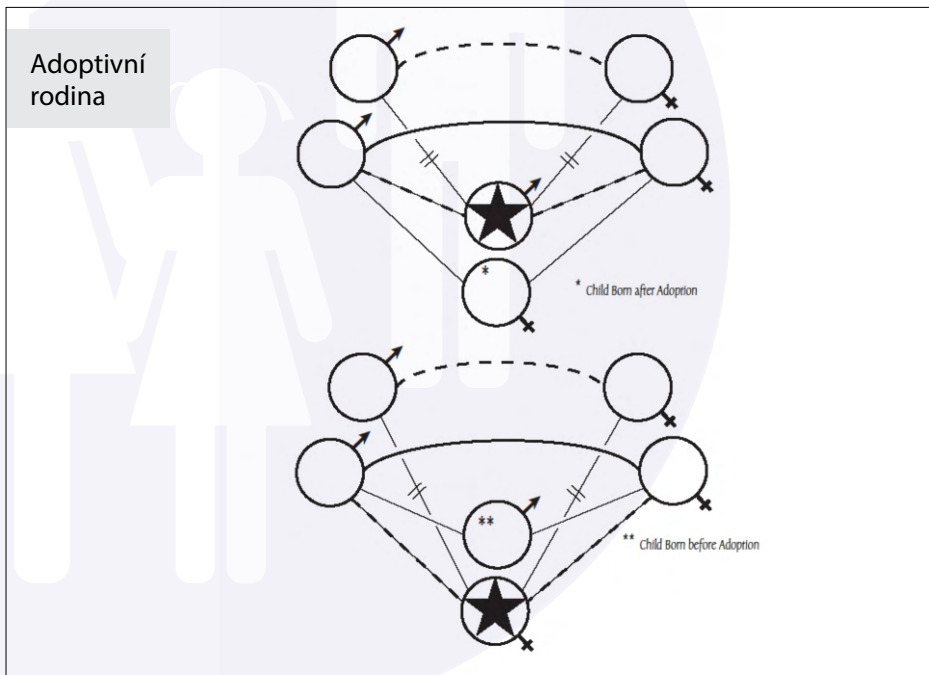
Mezi **přínosy asistovaných kontaktů** patří nabídka prostoru pro kontrakt rodičů/prarodičů/jiných pečujících osob při nastavení zmapování aktuálních interakčních vzorců a podporu jejich změny v rodinném systému. Nastavení pravidelných kontaktů s jasnými pravidly, jasným cílem a výhledem na samostatné fungování rodinného systému v přirozeném prostředí. Zajištění bezpečného prostředí pro dítě – zastavit konflikt rodičů/prarodičů/jiných významných osob při předání/při styku, případně i mezi rodičem/prarodičem/jinou významnou osobou a dítětem. Zisk relevantních výstupů pro další oblast spolupráce rodinného systému na růstu a zdraví v rámci rodinné terapie či mediace. Posilování nových komunikačních vzorců mezi rodiči/prarodiči/jinými pečujícími osobami a mezi rodiči/prarodiči/jinými pečujícími osobami a dětmi, které jsou založeny na rodičovské zodpovědnosti, respektu a důvěře. Také možnost předat popisnou, nestrannou, neutrální charakteristiku interakcí v aktuálním kontextu pro zainteresované subjekty, především rodičům/prarodičům/jiným pečujícím osobám, sociálním pracovníkům OSPOD, příp. soudům.

Efektivita realizovaných asistovaných kontaktů se odvíjí nejen od časového horizontu, ale od aktivní spolupráce rodičů/prarodičů/jiných osob. Rozhodujícím faktorem je postoj rodičů/prarodičů/jiných pečujících osob, jejich motivace a podpora dítěte pro kontakt s druhým rodičem/prarodičem/jinou významnou osobou, vytváření pozitivního obrazu druhého, vzájemný respekt a konstruktivní přímá komunikace, a dále samotné prožívání situace dítětem, jeho minulé zkušenosti a způsob jejich zpracování, dopad těchto minulých zkušeností na současné prožívání dítěte.

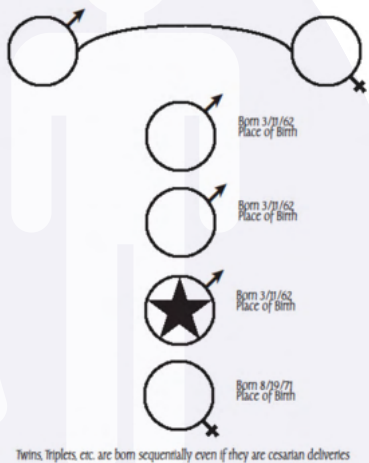
Limitou asistovaných kontaktů je, že samy o sobě v dlouhodobém horizontu a v nefunkčním rodinném systému s nemotivovanými rodiči/prarodiči/jinou pečující osobou nepřinesou zásadní změnu ve prospěch práv a zájmu dítěte. Pokud rodiče/prarodiče/jiné pečující osoby nepracují na vzájemné komunikaci, pak přenesou svou zodpovědnost za změnu v rodinném systému na dítě, případně na pracovníky, což má za následek, že asistované kontakty mohou být rodiči/prarodiči/jinými osobami vnímány a také zneužívány jako nástroj kontroly. Bez

vzájemné komunikace mezi rodiči/prarodiči/jinými pečujícími osobami směrem k dosažení dohody o potřebách dítěte a při (obviňujícím) ponechání rozhodnutí na dítěti, jak se bude spolupráce odvíjet, je dítě vedeno k nepřiměřené zodpovědnosti za to, zda se bude kontakt s rodičem/prarodiči/jinými osobami odehrávat a jakým způsobem, což v dlouhodobém horizontu může mít nepříznivý dopad na osobnostní vývoj dítěte.

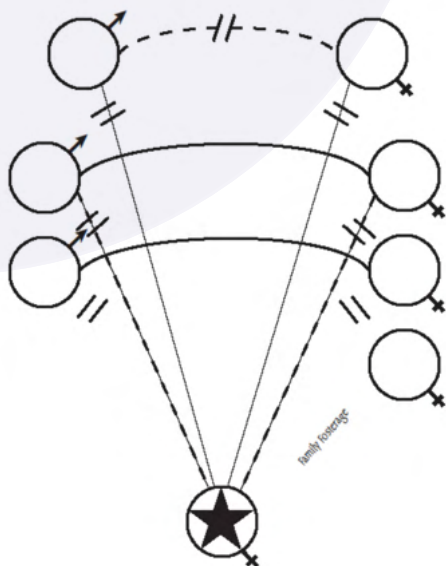
Příloha: Ukázky rodinných map

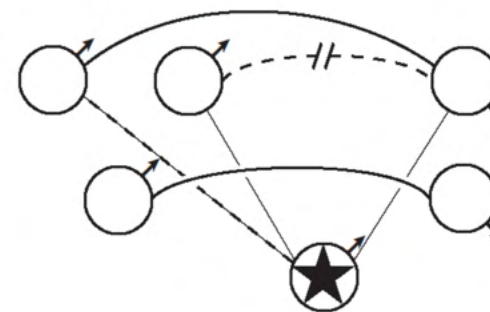
Rodiny s vícerčaty

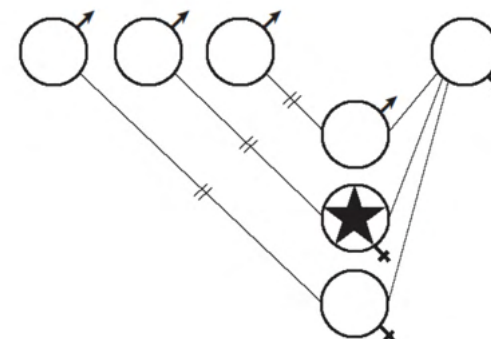
Nezdařená pěstounská péče

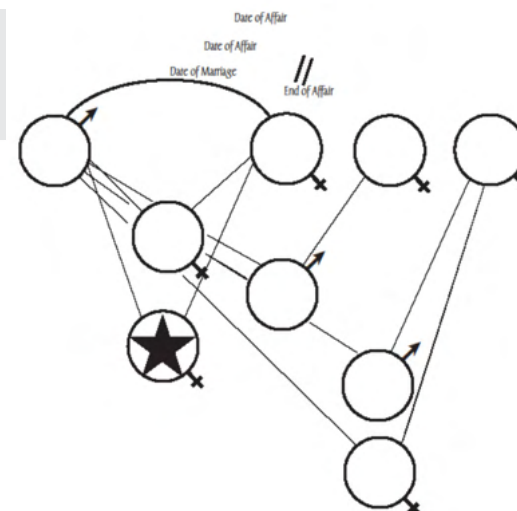
Pěstounská rodina

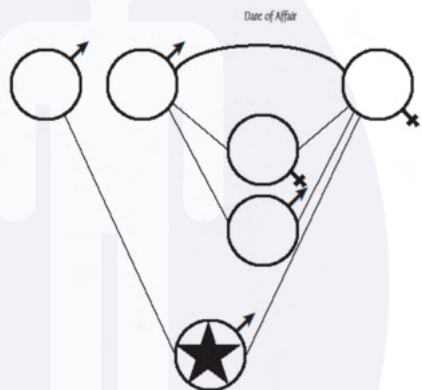
Rodina matky samoživitelky

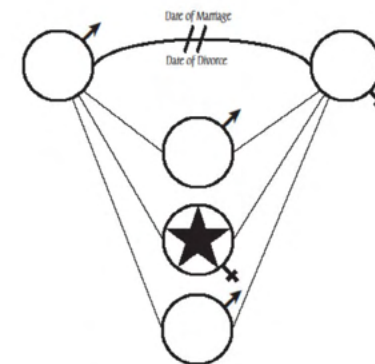
Rodina s nemanželskými dětmi muže

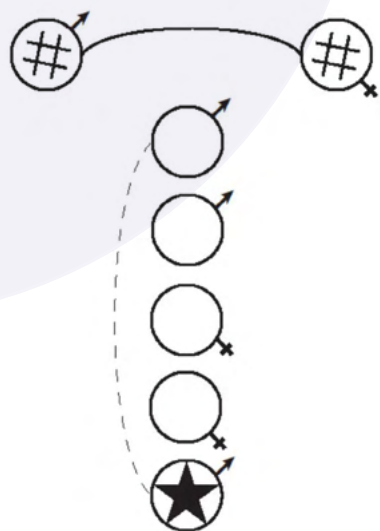
Rodina
s nemanželskými
dětmi ženy

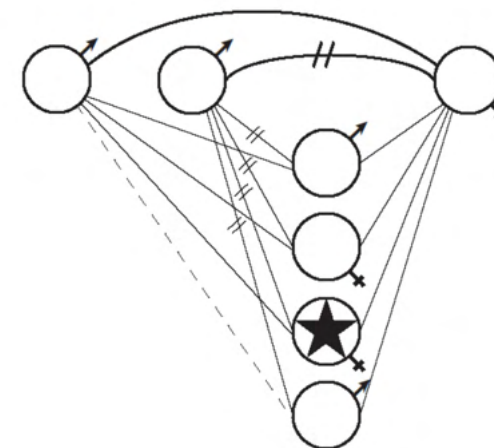
Rozvedená
rodina

Rodina
vedená dětmi

Smišená rodina

Seznam použité literatury a jiných zdrojů

Balcar, K. *Životní běh rodiny: úkoly a problémy*. In Rozehnalová, M. (Ed.), *Rizikové chování dospívajících a jeho prevence*. Praha: CEVAP, 2007.

Englanderová–Goldenová, P. & Golden, D. *Sebeúcta – Řekni to přímo (Say it straight)*. Praha: Člověk člověku, o. s., 2009.

Kolektiv autorů. *Dobry pěstoun. Náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: RUDI, a.s., 2018. ISBN 978-80-907053-2-6.

Langmeier, J., Krejčířová, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-195-X.

Matoušek, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha, Sociologické nakladatelství, 2007. ISBN: 80-86429-19-9.

Materiály zaměřené na realizaci asistovaných kontaktů. HOST, Praha, 2020.

Ságnerová, L. *Využití nástroje Transformační systemické terapie Virginie Satirové v sociální práci s rodinou – Rodinná mapa*. Praha, 2018.

Satir, V. *Conjoint family therapy*. Palo Alto, CA: Science and Behavior Books, 1983.

SATIROVÁ, V. *Kniha o rodině*. Praha: Práh, 2006. ISBN 80-7252-150-0.

Satirová, V. & Banmen, J. & Greberová, J. & Gomoriová, M. *Model růstu Za hranice rodinné terapie*. Brno: Cesta, 2005. ISBN 80-7295-071-1.

Schwabová, J. & Baldwinová, M. & Gerberová, J. & Gomoriová, M. & Satirová, V. *Komunikace v modelu růstu – výcvikový manuál*. Praha: Institut Virginie Satirové ČR, 2007.

Sobotková, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178- 599-8.

Stanovisko MPSV k zákonnému režimu poskytování asistovaných kontaktů a asistovaného předávání dítěte ze dne 12.4.2019.

Základní principy vybraných inovativních přístupů a služeb pro ohrožené děti a jejich rodiny, MPSV, Praha 2018.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

*Metodický materiál vznikl v rámci projektu „IMP – Inovace metodických postupů“,
reg. číslo: CZ.03.2.X/0.0/0.0/17_076/0011499.*

Tento projekt je podpořen z Evropského sociálního fondu v rámci OPZ a ze státního rozpočtu ČR.